

Postavení tvorby Václava Hladíka v odborné literatuře

Petr Matula

KLÍČOVÁ SLOVA:

Václav Hladík, realismus a naturalismus, populárně erotická próza.

KEY WORDS:

Václav Hladík, realism and naturalism, convenience literature, popular erotic prose.

ABSTRACT

The position of Václav Hladík's work in scholarly literature

Václav Hladík (1868–1913) was Czech novelist, journalist and translator. He was a prolific and quite popular writer during his life but later he has been forgotten. In his literary work, Hladík was influenced by French realism and naturalism. Honoré de Balzac, Guy de Maupassant or Anatole France were among his favourite writers. His short stories and novels attempted to portray lives of contemporary upper classes in salons, theatres or promenades, but also to show work of clerks, journalists, artists. Nowadays, Hladík is largely connected with convenience literature. Contemporary literary scholars Dagmar Mocná, Eva Štědroňová or Jiří Poláček perceive Hladík's work as popular erotic prose (sometimes with secession symptom), Hladík is evaluated as an innovator in this genre and equally as the most important representative of this genre. The aim of this article is to present Hladík's work in a broader context. On the basis of interpretation from various literary historical texts we will try to describe the position of Hladík's works from the poetics of fin de siècle to nowadays and to show the difficulties when trying to evaluate this writer.

Václav Hladík patří mezi nepřehlédnutelné osobnosti kulturního ovzduší fin de siècle. Svého času populární prozaik a dramatik, překladatel z francouzštiny, redaktor relevantních časopisů, hlasitý polemik a glosátor společenského dění se však brzy po své smrti začal vytrácet ze čtenářského i odborného povědomí.

Pozice autorovy tvorby v literární kritice a historii byla již za jeho života mnohoznačná a i v průběhu dalších desetiletí se s ní vědecká komunita, pokud vůbec, složitě vyrovnávala. V našem příspěvku se tedy pokusíme jednak o co nejdůležitější charakteristiku Hladíkova uměleckého postavení – tak, jak jej předkládá literární věda od prvních záznamů z konce 19. století až po současnost –, jednak o postižení křivky zájmu odborné veřejnosti o daného autora. Pro přehlednost povedeme náš výzkum dle časového a žánrového členění, v potaz vezmeme veškerý relevantní materiál – dobové recenze, výroční vzpomínky pamětníků, všeobecné encyklopedie, literární slovníky, literárněvědné syntézy, monografické práce, vysokoškolská skripta, odborné studie a středoškolské učebnice.

Dobové recenze

Hladíkův obraz očima jeho současníků tvoří východisko pro jakýkoliv další výklad, formulaci umělcovy charakteristiky v literární historii. Autorovo dílo bylo již za jeho života v poli zájmu kritiky, zachovalo se tedy značné množství různorodých ohlasů.¹

Recenzenti reflektovali již autorovy rané povídkové soubory *Z lepší společnosti* a *Z pražského ovzduší* a přes mnohé výhrady je posuzovali jako slibný výsledek nastupujícího talentovaného literáta. Takto se vyjadřoval F. X. Šalda v *Literárních listech*, Ignác Hořica v *Národních listech* či Jindřich Vodák v *Času*. Dokonce i Jiří Karásek, pozdější velký odpůrce Hladíkových textů, jej v kritice první povídkové knihy řadí k moderním autorům, kteří mají pozorovatelskou schopnost, cit pro detail a nekladou důraz na děj (KARÁSEK 1892: 351).

Posudky Hladíkovy následné tvorby nám však přinášejí nový podnět, odrážejí totiž odlišné pohledy kritiků na koncepci a další směřování literatury.

Na jednu stranu se za Hladíka postavili kritikové (a někdy zároveň i spisovatelé), kteří akcentovali a oceňovali svébytné postavení jeho prózy mezi literárním směřováním, které je výrazně zaměřeno k impresionistickému líčení, či naopak k psychonaraci. Například pro Františka Khola a Otakara Theera představovaly takto vystavěné texty do jisté míry realizaci jejich vlastních tvůrčích snah: návrat k epičnosti a k původní roli vypravěče, k dějovému spádu realizovanému

1) Příslušný detailní výzkum se stal východiskem pro jinou studii, která vyjde v brzké době, zde uvedený výklad proto nabízíme ve zkrácené podobě – s důrazem na formulaci obecně příznačných tendencí takovéto recepce.

„třpytivým“, „netěžkopádným“ stylem. Navíc kvitovali i Hladíkův kosmopolitismus – i oni byli totiž obdivnými znalci cizích kultur.

První z nich obhajoval Václava Hladíka před mladou kritikou mimo jiné v recenzi románu *Trest*. Psal o jeho neštěstí, že se nepřidal k žádnému literárnímu sdružení, manifestu. Hladíka dle Theera zdiskreditovalo, že upřednostňoval dějovou rovinu textu, zobrazoval Prahu politickou, finanční, plnou dobrodružství a lásky, zatímco jiní mladí literáti sympatizovali s pantheismem volné přírody nebo kladli důraz na psychickou introspekci (THEER 1902: 153). Vedle toho se téměř jako jediný z mladé generace „odvážil vyhnout t. zv. lyricko-barvitému stylu a v době, kdy na. př. p. Merhaut potřebuje půl stránky, aby označil jediný pocit, běží věty p. Hladíkovy vesele ku předu, vypravují tak vášnivě rády, jak jen dovede rozený povídkář, a v jejich tanečním kroku cítíte tragický rytmus života“ (IBID.).²

I přes jisté výhrady se o obdobném postavení *Trestu* tehdy vyjádřili František Sekanina ve *Zlaté Praze*, Alois Tuček ve *Zvonu* či F. V. Krejčí v *Rozhledech*. Josef Pachmayer v *Národních listech* dokonce zhodnotil *Trest* jako „jednu z nejzajímavějších románových studií našich“ (PACHMAYER 1902: 3). Dle recenzenta kniha výstižně zobrazuje část mladé umělecké generace a dává nám zamýšlet se nad jejím povrchním koketováním s uměním. Je zřejmé, že Pachmayer má na mysli dekadenty.

Na druhou stranu se román *Trest* setkal i s mnohými negativní ohlasy. Krátkou, ale údernou polemiku nastartovala glosa, kterou umístil Václav Otomar do časopisu *Srdce* hned pod výše zmíněnou recenzi Otakara Theera. Charakterizoval dotyčné Hladíkovu dílo jako povrchní, stejně tak jako práci nastupující generace včetně Theera (OTOMAR 1902: 153–154). Ten na danou invektivu reagoval klidněji, spíše se pokusil o věcné vysvětlení svých představ o podobě prózy, přičemž se zaštitil i obdobnou románovou koncepcí Miloše Martena. Odmítl literární postupy dekadentů, naopak vyzdvihl důležitost děje (THEER 1902: 192). Otomarova odpověď na sebe nedala dlouho čekat. Objevila se opět ihned pod Theerovou obhajobou a adresát v ní mimo jiné utrousil ironickou poznámku o rozporu mezi tím, co Theer hlásá a co poté praktikuje ve vlastní tvorbě (OTOMAR 1902: 192). Ve zmíněné polemice V. Otomara podpořil i S. K. Neumann, a to na stránkách svého časopisu *Nový kult*. Theerův pochvalný posudek chápal jen jako projev přátelského i profesního vztahu, podobně pohlížel i na práci mladých, jejíž zrod nalézal právě v Hladíkovu *Lumíru* (NEUMANN

2) Text citací v celém článku není editován.

1902: 18). Dotyčnou recenzi označil za nekritickou i A. M. Píša v monografii, kterou o dané osobnosti v pozdější době napsal (PÍŠA 1928: 206–207).

S velkými výhradami však k Hladíkovým prózám běžně přistupovali i kritikové a literáti sdružení kolem časopisu *Moderní revue*. Vnímali je jako výraz novinářské povrchnosti či banálnosti a řadili k produkci určené širokému čtenářstvu. Za zmíněnou kontradikcí můžeme v první řadě spatřovat odlišné koncepce literárního směřování. Samozřejmě, dekadentní poetika, prodchnutá analýzami lidské duše a estetizující patologické jevy ve společnosti, nehledala cestu ke stylové svižnosti, dějovému spádu a estetice krásy a vášně. Nebyla také (ve své aristokratické póze) určena širší veřejnosti, ale jen úzkému kruhu zasvěcených čtenářů. Jiří Karásek v tomto duchu odmítl v recenzi *Trestu* Hladíkovu žurnalistickou plochost a žonglérství, knihu dokonce nazval „stylistickým smetištěm“ (KARÁSEK 1902: 349). Daným posudkem zároveň vstoupil v polemiku s F. V. Krejčím, který naopak *Trest* po stránce stylistické ocenil (KREJČÍ 1902: 566). Karásek toto vnímal jako kritiku psychologického úsilí mladých, F. V. Krejčí se zase bránil, že by se chtěl Hladíkovi za každou cenu podbízet (KARÁSEK 1902: 347, 400; KREJČÍ 1902: 675). Obdobně jako Karásek však vedl posudek i František Skácelík v *České revui*. Dílu po slibném rozběhu vytkl psychologickou nepropracovanost (či dokonce nemožnost), banální konec a nestylovost. Tím zároveň naznačil pochybnost o jeho uměleckých kvalitách (SKÁCELÍK 1902: 446).

Z předchozího je tedy zřejmé, že se recepce Hladíkova díla zároveň tázala po hranicích mezi uměleckou a konvenční literaturou. Arnošt Procházka v *Literárních listech* a *Moderní revui*, Jiří Karásek ze Lvovic v *Moderní revui*, Karel Seizma v *Lumíru*, František Skácelík v *České revui* a Otomar Viglic v *Srdci* a v *Ženské revui* zcela otevřeně hovořili o povrchnosti, neumělecké líbivosti či podbízivosti Hladíkovy tvorby. První z nich v tomto duchu o románu *Třetí láska* pronesl, že se jedná o četbu neslučující se s uměním, vhodnou pro průměrného masového čtenáře: „Přiblížiti se ke *Třetí lásce* jako k dílu uměleckému, hledati v něm umělecké aspirace – bylo by rouháním proti všemu umění. Neznám hned tak neumělečtější knihy, narozené u nás v poslední době, než tato. Nikde v ní není ani stínu psychologie, nikde na ní netkví ani nejmikroskopičtější prášek myšlenky. Nemám z ní jiného dojmu, než mnoha slov a málo smyslu, asi dojem, jaký se odnáší ze salonního žvastu, té snůšky vysloužilých vtipů, banálních klepů, jedovatých poznámek, falešných cetek, duchaprázdných forem“ (PROCHÁZKA 1895: 219). Se zamítavými reakcemi se však Hladík často setkával i u F. V. Krejčího v *Naší době* či Arna Nováka v *Lidových novinách*, v *Ženském světě* a v *Přehledu*.

Naopak jiní, František Khol, František Sekanina a Vincenc Červinka ve *Zlaté Praze*, Otakar Theer v *Srdci*, Josef Pachmayer, Otakar Theer a Jaroslav Vrchlický v *Národních listech*, Vincenc Červinka, Alois Tuček a Vratislav Friedl ve *Zvonu*, Jean Rowalski, Josef Skalák, Antonín Nečásek a Gustav Pallas ve *Venkově* či Otakar Theer s Františkem Kholem v *Časopisu Musea Království českého*, hodnotili Hladíkovu tvorbu jako přínosnou, a to v tematickém, charakterizačním či stylistickém oživení dobového literárního projevu. Hladík byl totiž svým pojetím tvorby blízký tvůrčím snahám té části předválečné generace, která proklamovala návrat k epické podobě prózy, o čemž se ostatně vyjadřovala i veřejně (například přednášky Jana z Wojkowicz O snahách nejmladší literatury a Otakara Theera K psychologii nejmladších vyšly i časopisecky v Hladíkově *Lumíru*). Toto směřování ostatně vnímala i dobová kritika: J. Čadek reflektoval v článku *Nový český román a generace let devadesátých Hladíkovy pokusy o společenský román a Theerovy a Wojkowiczovy snahy o nový typ povídky jako reakci proti dekadentně symbolistní poetice s jejím „úzkým myšlenkovým a ideovým okruhem“* (ČADEK 1905: 419). Obdobně se vyjádřil o několik let dříve i Miloš Marten ve výše zmíněné studii K otázce českého románu (vycházela na pokračování v časopise *Srdce*), kde spojil aktivity Jana z Wojkowicz, O. Theera a V. Hladíka a jejich programovou či přinejmenším polemickou reakci proti poetice dekadentů (MARTEN 1901: 108).

Hladíkově dílo vzbuzovalo rozruch i svým etickým posláním. Již v polovině 90. let 19. století v *Hlídce literární* mravně pohoršovalo Prokopa Bartoloměje Šupa a Lva Šolce, kritiky beroucí ve své kritické činnosti v potaz i výchovná kritéria. Druhý jmenovaný v Hladíkově souboru *Z pražského ovzduší* v duchu Tolstého odmítl volnou lásku rozvracející manželství a položil řečnickou otázku, zda by si autor přál, kdyby byl také postižen nevěrou své ženy (ŠOLC 1895: 186–187). Neetičnost Hladíkových próz pranýřoval na počátku 20. století v *Naší době* také Josef Laichter, přívrženec Masarykových idejí, hájící v literatuře mimo jiné mravní čistotu a aktivní přístup k ní. Předchozí projevy však nikterak nevybočují z dobového úzu některých konzervativních periodik, a to dokonce ani kritika Václava Otomara (V. O.), který se v *Ženské revui* vyjadřoval k Hladíkovu románu *Valentinovy ženy*. Recenzent v ní konstatoval spisovatelovu návaznost na pařížskou kulturu, která dokáže v tomto směru skloubit „eleganci a jemnost formy“ s „brutálností a perversí obsahu“ (OTOMAR 1906: 385). Nejdříve tedy ocenil formu Hladíkovy románu pro její rutinérskou členitost a barvitost, následně však podrobil neúprosné kritice etickou rovinu prózy. Nejen

Valentinovy ženy, ale Hladíkovu dílo jako celek přirovnal k literární prostituci, v níž nelze nalézat mravní hodnoty hodné následování.

Jen pro srovnání, diametrálně odlišně vnímal otázku mravů v souvislosti s Hladíkovou pozdní tvorbou kosmopolita František Khol (míněno v r. 1909, kdy vyšla jeho studie). Tyto texty mu značily autorův odklon od umělecké stylizace k utilitarismu, řečeno konkrétněji, spatřoval v nich výchovný rozměr, protože „hlásaly filosofii práce a síly“ (KHOL 1908/1909: 66).

Vedle toho lze Hladíkovy prózy vnímat v souvislosti s kosmopolitismem. Bezprostředně po autorově smrti zdůraznil Gustav Pallas ve fejetonu Václav Hladík. O jeho literárním významu spisovatelovu inspiraci francouzským kulturním areálem, včetně průkopnictví této orientace v samotné jeho prozaické činnosti (PALLAS 1913: 1). Podobně se při téže příležitosti vyjádřil v *Čase* i Jindřich Vodák: Spisovatelův import francouzské kultury do českého prostředí pokládá za „nejméně polovičatý, váhavý a vyhýbavý“, daný autor stojí nejvýše mezi spisovateli ve své „nepokrytosti a důslednosti“ (VODÁK 1913: 2–4). Na Hladíka si v tomto ohledu vzpomněl v pozdější době i Karel Juda. Nejdříve sice připustil, že se mu možná nepodařil pokus o „velkoměstský román pražský a o „zevropštění“ pražské beletrie“, ale že po sobě určitě zanechal „bouřlivou, pobuřující i burčující snahu, aby kulturní západ mohl do Čech a do literatury veplouti všemi dveřmi i okny dokořán. [...] Tím lépe je arci zná (autorovo jméno, pozn. PM) ne jediný Francouz, neboť Hladík byl ‚popařížštěný Čech‘ svého druhu jediný a ‚popařížšťoval‘ v Praze i nás“ (JUDA 1924: 251).

Později, v rozsáhlé studii *Dějiny české literatury* (vydané jako součást *Československé vlastivědy VII. Písemnictví*) rozvedl zmíněnou myšlenku Arne Novák. Hladíkovu prózu vnímal – vedle tvorby Karla Engelmüllera, Otakara Auředníčka a jejich předchůdce Jana Liera – jako reakci proti masarykovskému realismu, „jemuž jeho odpůrci nevytýkali bez příčiny silné puritánství, moralistickou nesnášenlivost, nedostatek pochopení pro estetické dary života“ (NOVÁK 1933: 166). Zároveň Arne Novák spatřoval v Hladíkově díle vyrovnávací element proti dominantnímu vlivu ruského a anglosaského písemnictví v dobovém českém kulturním prostředí. Mělo tedy regulační funkci – ovlivněno francouzským espretem, plné nadšení pro tuto zemi (IBID.).

Můžeme hovořit o kosmopolitní stylizaci či osvětové činnosti, pod kterou však spadají nejen Hladíkovy prozaické, ale i publicistické aktivity. Nesporná je autorova zásluha o propagaci česko-francouzských vztahů. Hladík Francii mnohokrát navštívil, své fejetony, průběžně časopisecky uveřejňované ve *Světozoru*, *Lumíru* či *Národních listech*, vydal později i knižně pod názvem *O současné Francii*

(1909). Kritická divergence však provázela autora i na této cestě. Danou publikaci pochvalně přijal Hanuš Jelínek v *Lumíru*, autorská šifra X. ve *Zlaté Praze*, Jean Rowalski ve *Venkově* či František Khol v *Časopisu Musea Království českého*. Posledně jmenovaný František Khol ocenil Hladíkovu frankofilství, u nás v té době teprve zrající, vnímavost a bystrost, s jakou autor zachytil různé podoby této země, pro dobovou společnost v mnohém inspirativní (KHOL 1909: 381). Záporně se však k téže knize postavil v *Moderní revui* Jiří Karásek ze Lvovic. Podle něj reprezentovala další žurnalistický výstřelek daného autora – bezduchou a povrchní práci reflektující nesourodé aktuality a ne syntezí jevů. Hladíkovu frankofilství následně hodnotil ne jako snahu o duševní součinnost obou národů, ale jako vzhlížení „chudých příbuzných k bohatým a mocným“ (KARÁSEK 1909: 258). Propagace Václava Hladíka tedy Karáskovi vyznívala bezduše a povrchně, autor v ní opomíjel svébytnost české země a její kultury. Zatímco dle Františka Khola pronikl Hladík do života Paříže a úspěšně ji prezentoval jako inspirační zdroj, Karásek si toto nemyslel.

Rozporuplné hodnocení spisovatele reflektovala přímo i samotná dobová kritika. Již zmiňovaný Gustav Pallas napsal, že „o absolutní ceně spisů Hladíkových se kritika značně rozcházela“ (PALLAS 1913: 2). Je nutné připomenout, že spory o Hladíkovu dílo měly nejen umělecký, ale i osobní rozměr. Kritiky se často vzdalovaly konkrétnímu textu, nabalovaly na sebe i problémy jiného rázu. Výše jsme zmínili polemiku mezi Václavem Otomarem a Otakarem Theerem v *Srdci* a F. V. Krejčím a Jiřím Karáskem v *Rozhledech* a *Moderní revui*. I samotný Hladík se často slovně přel o výklad svého díla například s F. X. Šaldou, Viktorem Dykem, Arnoštem Procházkou či S. K. Neumannem. To jsou však kapitoly literární historie většinou dosud netknuté.

OBDOBÍ DO KONCE 30. LET 20. STOLETÍ

Všeobecné encyklopedie a literární slovníky

Charakteristiku Hladíkovy umělecké osobnosti však během jeho života registrujeme nejen v dobové novinové a časopisecké kritice, ale také ve shrnujících pracích. Poprvé je tomu v 11. dílu všeobecné encyklopedie *Ottův slovník naučný* (1897). Heslo Josefa Srba Debrnova (SD) nabízí autorovu stručnou biografii, soupis

vydaného knižního díla a informací o tom, že publikuje studie o literatuře, referáty o výtvarném umění či obrázky z Paříže především do časopisů *Světlozor* a *Česká revue* (DEBRNOV in OTTŮV SLOVNÍK NAUČNÝ 1897: 330). Rovněž v podobně koncipovaných, i když později vydaných encyklopediích – III. dílu *Masarykova slovníku naučného* (1927) a V. svazku *Komenského slovníku naučného* (1938) – Hladíkův medailon nechybí, ba dokonce je rozšířen. V prvním případě autor hesla Viktor Šolc (V. Šc.) nově připojuje informace o tematice, zdůraznění fiktivního rozměru románů a jejich hodnocení. Za nadějnou považuje pouze ranou prózu, poté následuje umělecké ztroskotání z důvodu spisovatelovy snahy přenést pařížský život do pražského prostředí, což se však děje na úkor věrného zobrazení skutečných poměrů v našem hlavním městě (ŠOLC in MASARYKŮV SLOVNÍK NAUČNÝ 1927: 199–200). Naopak s popisnějším projevem se setkáváme ve druhém případě, v *Komenského slovníku naučném* (1938). Výklad tvůrce hesla, jehož jméno nelze konkrétně dohledat,³ vede spíše ke zdůraznění Hladíkovy snahy o česko-francouzské sblížení než ke kritickému zhodnocení jeho tvorby. Dozvídáme se tedy, že spisovatelův kosmopolitismus se promítal v jeho zájmu o francouzskou politiku a kulturu a zanechal vliv i v samotné tvorbě, která ho učinila „svého času velmi populárním“ (KOMENSKÉHO SLOVNÍK NAUČNÝ 1938: 139).

Slovníkovou povahu má i *Přehled dějin písemnictví českého z let 1848–1898* (1898) Františka Bačkovského, uspořádaný dle roku narození autorů. Pod heslem Václav Hladík nalézáme opět autorovy životopisné údaje (i když třeba ve srovnání s *Ottovým slovníkem naučným* v menší míře), z důvodu aktualizace autorovy pokračující činnosti přibývají informace o jeho překladech z francouzštiny a dramatické činnosti (BAČKOVSKÝ 1898: 103). Fr. Bačkovský zde nepřesně označuje periodikum *Národní politika* (v textu *Česká politika*), v němž V. Hladík působil.⁴

Literárněvědné syntézy

V případě souvislejších, komplexněji zaměřených literárněvědných textů se s autorem poprvé setkáváme v syntetické práci Jana Voborníka *Padesát let*

3) V *Komenského slovníku naučném* nalezneme pouze souhrnný seznam přispěvatelů. Nelze tedy identifikovat autory jednotlivých hesel.

4) Kniha vyšla o rok později pod názvem *Přehled písemnictví českého doby nejnovější* (1899), chybné označení názvu periodika *Národní politiky* je zde již opraveno (s. 122).

české literatury: 1848–1898 (1898), která vyšla jako součást almanachu *Památník na oslavu padesátiletého panovnického jubilea Jeho Veličenstva císaře a krále Františka Josefa I.: vědecký a umělecký rozvoj v národě českém 1848–1898*. Stručné záznamy nalézáme v kapitole Dějiny beletrie posledního desetiletí (1888 – 1898), a to v rámci prózy, dramatu i překladové literatury. Voborník kriticky vnímá Hladíkův román *Třetí láska* z prostředí pražského měšťanstva – sice jako snahu o moderní podobu beletrie, zůstávající však na poutavém povrchu (VOBORNÍK 1898: IV. 70). Podobný problém spatřuje i u předešlých autorových souborů próz. Dále zmiňuje jeho překlad Daudetova *Lydiina hříchu* a angažovanost na poli divadla (IBID.: 68).

V roce 1905 vycházejí, tentokrát už jako samostatná publikace, *Stručné dějiny literatury české* Václava Staňka.⁵ Ten řadí Hladíka k moderním představitelům společenského románu: F. X. Svobodovi, R. Svobodové, G. Preissové, B. Kamin-skému, B. Brodskému aj. (STANĚK 1905: 150). Postavení autorů „Doby nejnovější. (1890–1905)“ nepodléhá programové, literárněsměrné příslušnosti, ale abecednímu klíči. Publikace však postrádá objektivnější kritická hodnocení. Staněk totiž významně vyzdvihuje klady téměř všech zde zastoupených prozaiků, naopak s nedostatky v jejich tvorbě se nesetkáváme. Zmíněná tendence je patrná zejména při výkladu tvorby druhořadých autorů typu F. Sokola-Tůmy, B. Brodského, J. V. z Finberka, E. Trévala či R. J. Kronbauera, měřítkem kritiky potom budiž pravda, tzn. jejich snaha o věrné, realistické zobrazení prostředí a postav. Staněk také Hladíka pochvalně přijímá – obrací totiž pozornost ke své současnosti, k látce, se kterou je obeznámen a kterou dokáže vylíčit živě, je „mistrem v psychologických pasážích“. Z těchto důvodů jej pokládá za „dokonalého moderního romanopisce“ (IBID.: 165). I zde však můžeme nalézt faktografické nepřesnosti, jako v případě nesprávného označení Hladíkových souborů črt a povídek *Z lepší společnosti*, *Z pražského ovzduší* a *Ze samoty a společnosti* za romány.

Středoškolské učebnice

Staňkova syntéza se stala zdrojem pro některé středoškolské učebnice, v první řadě *Dějiny literatury české pro potřebu obchodního školství* (1907), které sepsal

5) Jako 5. svazek edice Sborník příruček pro učitelstvo a studentstvo, kterou redigoval Jan Kranich.

Jos. K. Šlejhar.⁶ Autor označuje Hladíka za „moderního romanopisce, jehož životem je život bohatých tříd a umělecký“ (ŠLEJHAR 1907: 67) a vedle K. V. Raise, M. A. Šimáčka, V. a A. Mrštíků, B. Vikové-Kunětické, R. Svobodové, J. Hilberta, V. Štecha či J. Havlasy jej bez bližších souvislostí řadí k „nejvýznačnějším“ autorům „nových směrů“ v próze (IBID.: 66–67).

Následující tři vydání uvedeného Šlejharova textu (z let 1909, 1912, 1917) přepracovali Petr Zenkl s Gustavem Pallasem. V. Hladíka zde systematictěji řadí k tvůrcům realistického románu (k M. A. Šimáčkovi, F. X. Svobodovi, J. Laichterovi, K. M. Čapkovi, B. Vikové-Kunětické, V. Mrštíkovi a J. Merhautovi), ale kromě několika přidaných faktografických údajů sledujeme pouze dle Staňka opakovanou nepřesnost v žánrovém označení děl, tady navíc i v samotném označení jednoho z povídkových souborů – *Z pražských ovzduší* namísto *Z pražského ovzduší* (ŠLEJHAR 1917: 67).

Podobně jako Šlejharovo 1. vydání *Dějin literatury české pro potřebu obchodního školství* (1907) koncipuje svou středoškolskou učebnici *Přehled dějin literatury české od počátku až na naše časy* (1909) i Fr. Mejsnar. Také on Hladíka uvádí mezi „zástupci směru realistického nejnovějšího“ (dále zmíněni V. Mrštík, J. Merhaut, F. X. Svoboda, M. A. Šimáček, K. M. Čapek, B. Viková-Kunětická, J. K. Šlejhar, J. Laichter, R. Svobodová a A. Vrbová). Cení ho pro rozvíjení česko-francouzských vztahů, vazba k francouzskému areálu se odráží v tematice jeho próz i v „lehkém a poutavém slohu“ (MEJSNAR 1909: 227).

Změnu zaznamenáváme v časově následné učebnici *Rukověť dějin české literatury* (1913) Jana Menšíka. Autor, inspirován tentokrát již odbornými pracemi A. Nováka (analyzovány dále), řadí Hladíka k naturalistům, a to vedle V. Mrštíka, J. Merhauta, J. K. Šlejhara, K. M. Čapka a navíc J. Sumína. Menšík však (na rozdíl od Nováka) hodnotí autora pouze kladně, hovoří o „vytříbenosti vkusu, uhlazeném stylu či barvitě živosti“ jeho povídkové, románové a cestopisné tvorby (MENŠÍK 1913: 49–50).

Taktéž populární příručka Josefa Staňka *Dějiny literatury české pro školu střední i soukromé studium* (1923, poté vyšla ještě šestkrát) využívá v dané oblasti práce A. Nováka – Václava Hladíka uvádí ve spojitosti s naturalisty (V. Mrštíkem, J. Merhautem, J. K. Šlejharem a K. M. Čapkem-Chodem). Staňkův věcný výklad zahrnuje tematický aspekt spisovatelovy prózy, dále jeho novinářské a česko-francouzské aktivity, následuje výčet prozaických a dramatických děl (STANĚK 1923a: 171). V témže roce vychází i jeho *Rukověť dějin literatury české*

6) Šlejhar explicitně uvádí Staňkovu syntézu za východisko ke svému výkladu nejnovější literatury.

s podtitulem *Pro obecní knihovníky*. Zde však o Hladíkovi nenalezneme jedinou zmínku. Důvodem je snad filtr, který pro danou publikaci Josef Staněk nastavil. Jelikož ji psal pro „lidové vrstvy čtenářské“, opomíjel výklad autorů, jejichž dílo by bylo v „rozporu s požadavkem mravní obrody“ (STANĚK 1923b: 3).⁷

V rámci sledovaného okruhu odborné literatury se s osobností Václava Hladíka setkáváme také v *Rukověti dějin literatury české v přehledech* (1927), koncipované formou výčtu autorů a jejich děl. Autor Jindřich Entlicher zvolil takovéto uspořádání k přípravě středoškolských studentů ke zkoušce z jazyka českého, protože „pamatovati si možno jen fakta, jichž samých v daném případě zajisté jest více než s dostatek, a nikoliv ještě všelijaké snad sladké, kyselé nebo slané omáčky, jimiž ten který autor výplod svůj zbytečně koření“ (ENTLICHER 1927: 1). Hladík je řazen mezi autory naturalistické prózy, vedle K. M. Čapka, V. Mrštíka, J. Merhauta, J. K. Šlejhara a R. Svobodové. Hladíkovo heslo obsahuje dle zmíněné koncepce výčet autorových děl a datum narození a úmrtí (ENTLICHER 1927: 79–80).

Arne Novák: literárněvědné studie a syntézy psané pro zahraniční prostředí

Základní a dodnes využívaný zdroj pro interpretaci Hladíkových děl však představují teprve literárněhistorické práce A. Nováka. Zde nalzáme jejich první ucelenější a zároveň kritický výklad. Vedle pravidelné recenzní činnosti, jejímž prostřednictvím se A. Novák k tvorbě daného autora vyjadřoval na stránkách *Lidových novin*, *Přehledu* či *Ženského světa*, poprvé uvádí V. Hladíka v německy psané *Die českische Litteratur der Gegenwart* (1907, 2. rozšířené vydání 1913) vydané jako součást *Geschichte der českischen Litteratur*, na nichž se podílel spolu s Janem Jakubcem. Tato publikace, vyšlá v Lipsku jako součást edice *Die Litteraturen des Ostens*, měla šířit povědomí, a probouzet tak zájem o českou literaturu v zahraničí, tedy jak obecněji poznamenává k dějinám české literatury psané v němčině Antonín Měšťan, sloužila „jako propagační doplněk literárněhis-

7) Například výklad k dekadentům omezuje jedním stručným odstavcem; J. Karáska charakterizuje tak, že „pro chorobný ráz svého básnění a pro rozpor s mravností, zobrazuje pohlavní zvrácenost, nemá pro lidové knihovny významu“ (IBID.: 66–67), A. Procházku stručně představuje jako redaktora a překladatele a K. Hlaváčka jako nadějněho básníka, který zemřel ve věku 24 let.

torické bohemistické produkce v češtině“ (MĚŠŤAN 2001: 350–351). Tomuto záměru odpovídá koncepce Novákovy práce. Neklade takový důraz na důsledné vyčerpání či časovou posloupnost předkládaných faktů, tedy i jejich systematizaci v rámci rozvržení kapitol a podkapitol. Ukazuje spíše zvýšený zájem o vyjádření vztahu mezi českou a evropskou literaturou, o kritickou rovinu předkládaných charakteristik. V. Hladíka klade do kapitoly „Der Realismus in der tschechischen Novellistik und im Drama“ – tedy uvádí v souvislost se směry a autory, které již v dané době nespojuje s progresivními literárními postupy.⁸ Podobně jako V. Staněk jej řadí k žánru společenského románu a k autorům F. X. Svobodovi, B. Vikové-Kunětické, J. Laichterovi a M. A. Šimáčkovi. V jiných ohledech však Hladíka vůči nim vymezuje. Akcentuje totiž spisovatelovu francouzskou školu, vliv H. de Balzaca, G. Flauberta, G. Ohneta a pozdního P. Bourgeta (oproti ruskému vlivu, který zasáhl jeho kolegy) a odlišnosti na rovině tematické či stylové, s čímž souvisí i role spisovatelovy tvorby při „vytlačování“ (verdrängen) produkce psychologických románů po úspěchu sahajících moderních autorů (NOVÁK 1907: 346).

Ve vývoji autorovy tvorby spatřuje A. Novák dvě etapy. První z nich spojuje s jeho realistickými skicami a novelami, v nichž se snaží jako „ostrý pozorovatel a zkušený psycholog“⁹ vylíčit pražský obchodní a finanční svět (IBID.: 344). Kladně rovněž přijímá Hladíkův ironický pohled světáka a inspirace, které „vyostřily jeho pohled a vytříbily jeho styl“ (IBID.: 345).¹⁰ Hodnocení však Novák mění v souvislosti s následnou spisovatelovou snahou o povýšení pražského románu, který dosud trpěl maloměšťáctvím českých autorů. [Hladík; pozn. PM] „obdařil jej pařížskou elegancí a kosmopolitními barvami a lehkým konverzačním tónem – pro něj jako stvořeným“ (NOVÁK 1907: 345).¹¹ V tomto žánrovém okruhu již A. Novák spatřuje nedostatky. Vnímá povrchnost úspěchu jeho děl – vytýká jim rozkolísanou kompozici, stavěnou na „pestrých milostných dobrodružstvích a mělkých dialozích“¹², opakovanost postav v románech, jednostrannou

8) Umělecky progresivní osobnosti vkládá A. Novák do poslední kapitoly nazvané „Der Kampf der Kritiker und der Poesie um neue Lebenswerte“. Setkáváme se zde s kritiky F. X. Šaldou, J. Vodákem, F. V. Krejčím, J. Karáskem ze Lvovic a M. Martenem, básníky S. Macharem, P. Bezručem, A. Sovou, A. Klášterským, O. Březinou a jeho následovníky O. Theerem a J. z Wojkowicz, dekadenty J. Karáskem ze Lvovic, A. Procházkou, K. Hlaváčkem a V. Dykem, s představiteli naturalistické prózy V. Mrštíkem, J. Merhautem, J. K. Šlejharem a Růženu Svobodou, která však některými aspekty své tvorby předznamenává nová východiska české prózy reprezentovaná dále např. K. Sezimou či R. Jesenskou.

9) „[...]scharfer Beobachter und kundiger Psychologe [...]“ Přeložil Petr Matula (stejně tak i další překlady z němčiny).

10) „[...] verschärften seinen Blick, verfeinerten seinen Stil.“

11) „[...] ihn mit Pariser Eleganz und kosmopolitischen Farben ausstatten und einen leichten, sprühenden, funkelnden Konversationsston für ihn schaffen.“

12) „[...] bunten Liebesabenteuern und seichten Dialogen[...]“

milostnou psychologii, klamnou a často nesmyslnou eleganci apod. (IBID.: 345). K autorově charakteristice doplňuje kosmopolitního předchůdce Jana Liera, taktéž nepřítel českého maloměšťáctví, který ironicky a v lehkém fejetonistickém stylu líčil pražskou měšťanskou společnost (IBID.: 345).

Podobnou koncepci českých literárních dějin, jakou představují *Die čechische Litteratur der Gegenwart*, následuje A. Novák i v jedné linii své pozdější odborné produkce – a to opět v publikacích určených primárně zahraničnímu čtenáři. Takovým počinem je *České písemnictví s ptačí perspektivy*, které vyšlo – i přes původní záměr jeho cizojazyčného překladu – nejdříve na podnět nakladatele česky (NOVÁK 1920: 5).¹³ Ve zmíněné hutné studii (čítající v prvním vydání 52 stran) však jakoukoliv zmínku o V. Hladíkovi nenalezneme.

Metodicky obdobně laděná, ale faktograficky mnohem bohatší, je Novákova *Die tschechische Literatur* (1931).¹⁴ Tyto dějiny vyšly v upravené a rozšířené verzi o dva roky později i česky, pod názvem *Dějiny české literatury* (1933). Jak poznamenává k těmto dvěma publikacím Dalibor Dobiáš, A. Novák v nich „sleduje jazykově českou beletrii, již hodnotí z hlediska přínosu domácí i evropské literatury“ (DOBIÁŠ 2001: 52). Ostatně i A. Novák svůj přístup explicitně postuluje, když v úvodu českého vydání hodlá „hledati, vykládati a oceňovati takové [má na mysli osobnosti Petra Chelčického, Jana Amose Komenského či Otokara Březiny; pozn. PM] i od nich odlišné a přece jim rovnocenné, velké zjevy českého písemnictví; ukazovati, že se v nich projevuje skrytá a závažná tradice, kterou však často styk s myšlenkovou a slovesnou cizinou spíše uvolňuje, než poutá; srovnávati s nimi ideově i umělecky spisovatele a básníky, kteří jim razili cestu a popularizovali jejich dílo; vyšetřovati vedle sociologických kořenů velkých osobností i hromadné duchovní proudy, jež ony individuality nesly a vznesly“ (NOVÁK 1933: 20–21).

Tyto *Dějiny české literatury* vyšly nejdříve jako součást 7. svazku *Československé vlastivědy*,¹⁵ významného dobového encyklopedického a literárněvědnému projektu, který měl seznámit čtenáře našeho mnohonárodního státu s jeho jednotlivými literaturami – s důrazem na jejich „jednotnost, stvrzenou příbuzným

13) Bylo tomu v roce 1920; další vydání 1929 a 1946. Teprve poté vyšel text v esperantu (1921; přeložil Vincenc Kroužil), německy (1923; přel. Grete Straschnov) a švédsky (1928, 1937; přeložil Erik Frisk).

14) Byla publikována v edici *Handbuch der Literaturwissenschaft. Literaturen der slawischen Völker*. Do němčiny ji pod kontrolou A. Nováka přeložil Stanislav Sahánek.

15) V roce 1946 vyšel zmíněný Novákův text samostatně, pod názvem *Dějiny českého písemnictví*. Toto druhé vydání přehlédl a doplnil Antonín Grund. V souvislosti s literaturou realismu a naturalismu však žádné změny oproti prvnímu vydání nenalézáme.

vývojem i obdobnou reakcí na evropské osvětňé proudy“ (PRAŽÁK – NOVOTNÝ 1933: 5), ale také s publicistikou a obecněji knižní kulturou.

Výklad k V. Hladíkovi v *Die tschechische Literatur* nenalezneme. Uvádí jej až v následném českém přepracování v kapitole „Realisté a romantikové“, tedy opět mimo pojednání o nejnovějších literárních přístupech. Přitom postupuje analogicky jako v případě prvotiny *Die čechische Litteratur der Gegenwart* (1907). Hladíka formálně staví k realistům ovlivněným ruským románem (M. A. Šimáčkovi, J. Laichterovi, K. Scheinpflugovi a B. Vikové-Kunětické),¹⁶ nadále však také vnímá jeho dílo (vedle předchůdce Jana Liera a nově současníků K. Engelmüllera, O. Auřednička) jako reakci proti jejich tvorbě, již „ovládá vesměs duch tíže, ať se projevuje popisem a rozborem, ať se zkouší v tendencích reformistických i sociálně výchovných“ a kterou spojuje s masarykovským realismem (NOVÁK 1933: 166).¹⁷ Novák v Hladíkově portrétu oproti *Die čechische Litteratur der Gegenwart* ubírá na faktografii a kritice Hladíkovy tvorby, zároveň však výrazněji akcentuje funkci spisovatelova díla jako vyrovnávacího elementu proti dominantnímu „vlivu písemnictví ruského a mentality anglosaské“ (IBID.: 166) v dobovém českém kulturním prostředí. Nově uvádí souvislost Hladíkova raného povídkového díla s pražským genrem a I. Herrmannem (IBID.: 166).

Arne Novák: literárněvědné syntézy psané pro české prostředí

V roce 1910 vydávají A. Novák s J. V. Novákem *Stručné dějiny literatury české*. Kniha „vznikla z praktické potřeby“ (NOVÁK 1910: 636) jako studijní příručka, která by zároveň vyhovovala vědeckým požadavkům.¹⁸ J. V. Novák sepsal kapitoly k „době staré“ (po Husovy práce) a „době střední“ (do 18. století), A. Novák poté „dobu novou“ (od národního obrození až po jeho současnost). Oproti textům psaným původně pro cizinu klade publikace větší důraz na faktografii

16) F. X. Svoboda již mezi touto čtveřicí autorů nefiguruje – A. Novák jej vyčleňuje vzhledem k tomu, že daný autor obohacuje realismus o básnický impresionismus. Akcentuje tedy jeho básnickou invenci či oslavu „přirozeného pleinairu“ oproti srovnávaným autorům, „jejichž díla páchnou laboratoří“ (NOVÁK 1933: 166–167).

17) V podobném duchu se o V. Hladíkovi a jeho kolezích vyjadřuje A. Novák i ve studii *O české próze výpravné (NOVÁK 1931–1932: 46)*, která vyšla jako literárněhistorický úvod k desetidílnému projektu *Výbor z krásné prózy československé (1931–1932)*.

18) Byla publikována jako 13. svazek v edici *Sborník příruček pro učitelstvo a studentstvo*, kterou redigoval Jan Kranich.

a systematizaci poznatků – chronologické řazení, strukturaci textu na kapitoly a podkapitoly apod. Výklad k V. Hladíkovi nalezneme v podkapitole „Novelistika a román doby přítomné“, nabízející pojednání o historické povídce, genrových obrázcích společenských, o realistické novelistice čerpající ze života venkovského lidu, literatuře zábavné a konvenční, uvědomělem realismu sociálním a nových snahách o syntetické umění románové. Do posledního z těchto celků, spjatého s nejnovější fází české beletrie, která oproti realistické próze 80. let znamená v „psychologii, ve stylu, v zhuštěnosti pokrok“ (IBID.: 479), je zasazeno i dílo V. Hladíka, a to vedle naturalistů V. Mrštíka, K. J. Šlejhara, E. Sokola a J. Merhauta, dekadentů J. Karáska ze Lvovic, K. Kamínka a R. Těsnohlídka a ženských autorek R. Svobodové, R. Jesenské nebo L. Zikové. Důležité jsou zde dva momenty: Václav Hladík je jednak poprvé vykládán mimo okruh realistického společenského románu a řazen k představitelům nejnovějších prozaických výbojů, jednak se poprvé ocitá ve společnosti naturalistických autorů, z čehož vychází odborná produkce, která se od té doby daným spisovatelem zaobírá. A. Novák chápe naturalismus jako důležitý zdroj pro vývoj nové české prózy. To ostatně předznamenává již v německých *Die čechische Litteratur der Gegenwart* (1907), kde zmíněný směr chápe jako jeden z prostředků, kterak posunout možnosti románové techniky českých autorů 80. let ovlivněných ruským realismem a zároveň odmítnout návaznost na tradiční domácí vzory (NOVÁK 1907: 370). Zolovi přiznává, že „zanechal v nové české próze hlubokou stopu (IBID.: 370),¹⁹ což se následně projevuje u jednotlivých výkladů moderních prozaiků: v duchu naturalismu vykládá celé dílo V. Mrštíka, J. Merhauta, J. K. Šlejhara a částečně také R. Svobodové – teprve u jejího stylu spatřuje nová východiska pro českou prózu. O tři roky později vydané *Stručné dějiny literatury české* však připisují naturalismu další rozměr. Novák zde sice podobně píše, že „doby E. Zola se svou školou takměř české literatury“ (NOVÁK 1910: 479), zároveň však konstatuje, že byl tento směr brzy překonán, což názorně dokládá na konkrétních projevech jednotlivých naturalistů. A to je oproti *Die čechische Litteratur der Gegenwart* (1907) změna. Již na počátku výkladu prvního naturalisty, Viléma Mrštíka, tak můžeme číst: „Jak rychle naturalismus v českém prostředí byl vystřídán jinými směry, ukazuje celým svým vývojem horlivý někdejší průkopník ruského románu a díla E. Zolova V. Mrštík (*1863)“ (IBID.: 482).

Novák spojuje naturalismus pouze s Hladíkovou ranou povídkovou tvorbu. Spatřuje jej v autorově empirickém výzkumu: detailním pozorování a sbírání

19) „[...] hat in der neuen čechischen Prosa tiefe Spuren hinterlassen: [...]“

dokumentů z oblasti pražských obchodníků, účtáren, kancelářů a ulic a ve snaze vyložit souvislost mezi životy postav a prostředím, kterým jsou obklopeni (IBID.: 487). Dále však Hladík tuto metodu opouští a přechází k fiktivnímu zobrazení téhož prostředí a společnosti, aby idealizováním skutečnosti pozvedl pražský román jako před ním Jan Lier. Zde Novák do jisté míry využívá výkladu použitého již v *Die českische Literatur der Gegenwart*. Rozšiřuje sice Hladíkův tematický záběr nejen na peněžní svět, ale také bohému a inteligenci a nově pojmenovává motivaci mužů činných v oblastech průmyslu, obchodu, financí či politiky, jinak však setrvává na kladech a záporech, které spatřoval u Hladíka již dříve. Uvádí jeho inspirační zdroje, vyzdvihuje „jiskřivý vtíp, vypravovatelskou lehkost“ s ironií světáka, „sršící konversací“, naopak kritizuje podobnost knih, v nichž se opakují postavy i situace, nenaplněná očekávání po slibné expozici apod. (IBID.: 487). Následuje výčet spisovatelových próz, cestopisných črt a dramát. Na konci výkladu Hladíkovi nově přikládá kosmopolitní úsilí blízké touze tehdejší mládeže, které autor dle Nováka dobře podporoval i jako fejetonista přinášející do českých periodik zajímavosti ze života v zahraničí, především ve Francii (IBID.: 488).

V přepracovaných a rozšířených *Přehledných dějinách literatury české* (1913) Novák výklad o Hladíkovi nemění, pouze aktualizuje v souvislosti s jeho pokračující tvorbou (Hladík zemřel v témže roce). Změnu však zaznamenáváme v tom, jak hodnotí vliv Zolova naturalismu na českou prózu. Chápe jej totiž nejen jako *dobyť*, ale dokonce jako východisko: „Románové umění mladého pokolení českého vychází většinou z naturalismu“ (IBID.: 541). S tímto významovým posunem pole působnosti naturalismu v našem prostředí souvisí nově výklad části tvorby jinak realisticky orientovaných M. A. Šimáčka a F. X. Svobody,²⁰ jednak rozšíření obecné charakteristiky tohoto směru. K němu je nyní přiřazena i raná tvorba J. Karáska ze Lvovic. Výklad o postupném odklonu autorů od naturalismu však zůstává i nadále, stejně tak charakteristika díla Viléma Mrštíka včetně formulace o brzkém vystřídání naturalismu jinými směry. Ty jsou však nyní přesunuty z počátku až na samý konec pojednání o naturalismu.

20) Například u třech posledních románů M. A. Šimáčka navíc A. Novák zdůrazňuje, že „jsou to vesměs díla důsledného deterministy, který snaží se podati biologii rozkladu společnosti měšťanské. Avšak ve chvíli, kdy jednotlivci i rodinné celky propadají neodvratnému úpadku, náhle přeruší deterministického myslitele humanitní a demokratický vyznavač kladných hodnot a obrací děj, ne bez násilnosti novým směrem. Nástrojem takového obratu zpravidla bývá postava ženská, ale všechny tyto spasitelky a obroditelky podány jsou jednotvárně a schematicky“ (NOVÁK 1913: 527–528). K próze *Probuzení* (1893) zase doplňuje, že F. X. Svoboda „připouští fatalistický výklad lidského osudu“ (IBID.: 533).

V *Přehledných dějinách literatury české* (1922) provádí A. Novák ve sledované oblasti významnou změnu. Přesunuje naturalismus ke starším směrům, do podkapitoly Román a povídka v období realistickém, a vyčleňuje tak z okruhu moderních poetik – dekadentní, impresionistické či novoklasicistní, patřících do následujícího okruhu nazvaného „Povídka a román v odklonu od realismu“. V. Hladík a jeho tvorba se tak opět ocitají tam, kam je autor řadil ve své rané publikační činnosti věnované jinojazyčnému publiku. Je však potřeba doplnit a zdůraznit, že Novák považuje snahy naturalistů o odchýlení se z jimi reprezentované poetiky za rys modernosti a klade právě do úvodu podkapitoly Povídka a román v odklonu od realismu:

„Již v některých dílech výpravné prósy ze sklonku let devadesátých se ohlašovaly psychologické a umělecké rysy, značící odklon od objektivnosti realistické a od popisného naturalismu. Za Šlejharovými temnými obrazy společenské bídy, za barvitými malbami mladých dobrodružství od Viléma Mrštíka, za divokými groteskami z úpadku měšťanstva a tragických dobrodružství bohémy od K. M. Čapka-Choda, za Hladíkovými rušnými náčrtly elegantního světa se rýsují výrazně a naléhavě osobnosti spisovatelů, kteří chtějí zevní skutečnosti vtisknouti svůj ráz a namnoze ji přetvořiti podle potřeby svého temperamentu. Tento rys osobní se postupně zesiluje v románové tvorbě pozdější: krajiny v románech líčené se stávají zrcadlem duší uměleckých; mluva i v dialogu nabývá zabarvení lyrického; románové postavy přestávají býti věrnými okresleninami živých modelů individuálních, přijímají znaky typické, obřezají vedle životní zkušenosti svých tvůrců také jejich mravní a uměleckou touhu; stylisace zatlačuje reprodukci“ (NOVÁK 1922: 636).

Oproti dřívějším vydáním *Dějiny* nyní A. Novák naturalismus v českém prostředí časově lokalizuje. Jeho rozvoj klade do 90. let 19. století a počátku 20. století. Navíc uvádí také tematický odklon románu naturalistického od realistického, zdůrazňuje osobní angažovanost českých tvůrců oproti těm francouzským. Především v souvislosti se vzrůstáním významu K. M. Čapka-Choda odstraňuje Novák formulaci z předchozích vydání o brzkém vystřídání naturalismu jinými směry a nahrazuje ji tvrzením, že „tomuto opravdovému a umělecky temperamentnímu pokolení českých naturalistů nebylo přáno se rozvíti. [...] jediný K. M. Čapek, statná osobnost chodských kořenů, směl plně vyžítí svůj osud a své umění; nejjadrnějšími díly překvapil v době, kdy spisovatelé zpravidla se jen opakují a kdy se zdálo, že naturalismus v české literatuře nadobro dohrál svou úlohu“ (IBID.: 580). Vzhledem k významu a časové náležitosti tvorby K. M. Čapka-Choda tedy Novák přehodnocuje vliv Zolovy poetiky na naši prózu.

Na prvním místě mezi naturalisty již jmenuje K. M. Čapka-Choda (v předešlých dílech byl řazen mezi autory žánrových skic, Fr. Roháčka či G. Jaroše), zůstávají J. K. Šlejhar, V. Hladík a V. Mrštík, přibývá J. Merhaut (k naturalistům jej řadil v *Dějinách* z roku 1910, ve vydání z roku 1913 naopak přesunul mezi realistické autory zasažené vlivem ruského románu) a K. Žák (v předešlém vydání byl charakterizován jako „popisovač a vykladač lidských dokumentů“ a řazen mezi mladší realistické povídkáře zrozené v 70. letech). Novák se dále snaží o větší propojení a zdůraznění přínosu těchto spisovatelů: J. K. Šlejhara nově nazývá „pudovým revolucionářem“ (NOVÁK 1922: 582). V. Mrštíkovi přikládá přínos v objevení J. K. Šlejhara a iniciátorství v založení nové literární školy (IBID.: 583). Hladíka spojuje s redaktorstvím v *Lumíru*, kde se v této době seskupili naturalisté, kteří přišli ze *Světozoru* (IBID.: 586).

Novák sice konstatuje o předchozím pokolení naturalistů, že mimo Čapka-Choda jim nebylo možno umělecky dozrát, v podkapitole „Povídka a román v odklonu od realismu“ však vedle okruhů o dekadenci, novoromantismu, impresionismu apod. vykládá tzv. „novou vlnu naturalistickou“ (NOVÁK 1922: 588).

V *Přehledných dějinách literatury české* (1936–1939) naopak k žádným výraznějším změnám v námi zkoumané oblasti nedochází. A. Novák sice mění název podkapitoly Povídka a román v odklonu od realismu na Povídka a román v odklonu od naturalismu, ale jednotlivé charakteristiky jsou totožné – až na rozšíření výkladu k tvorbě K. M. Čapka-Choda.

Arne Novák jako východisko pro další syntézy

Jak již bylo naznačeno, výklad tvorby V. Hladíka v *Dějinách* Arna Nováka se stal bezprostředním inspiračním zdrojem pro další odbornou literaturu. Jeden okruh představují publikace, které pracují s danými syntézami nekriticky, a tedy necitlivě. Jednou z nich je *Katechismus dějin české literatury* Pavla Váši a Aloise Gregora (1927).²¹ Zde zmíněného autora nalézáme stejně jako v případě Novákových *Přehledných dějin literatury české* z roku 1922 mimo moderní literární proudy (dekadence, symbolismus), v podkapitole nazvané Ohlasy naturalismu v krásné próze.²² Tamtéž je přítomen výklad V. Mrštíka, J. Merhauta, J. K. Šlejhara a K.

21) Jde o druhé opravené a rozšířené vydání *Katechismu dějin české literatury* Pavla Váši z roku 1910.

22) Ta je součástí kapitoly Realismus.

M. Čapka-Choda. Váša s Gregorem však zakotvují všechny předešlé autory pevně v naturalismu, nespátřují tedy u nich – podobně jako A. Novák – tendence k překonání dané poetiky. Tímto však směřují k neprůkaznému výkladu. Řadí sice V. Hladíka k naturalismu, ale z jejich výkladu není zřejmé a logicky odůvodnitelné, proč tomu tak je. Zatímco A. Novák spatřoval naturalismus Hladíkových raných próz, jak již bylo uvedeno, v metodě a přístupu k látce, Váša s Gregorem tyto aspekty úplně opomíjejí. Naturalismus vztahují k tvorbě románové a kosmopolitismu s jeho snahou o poevropštění Prahy – tedy vše, co A. Novák interpretoval jako odklon od naturalismu. Ranou tvorbu a její specifika naopak vůbec nezmiňují. Stejně lze na základě uvedeného výkladu souhlasit s adekvátností jejich zařazení Hladíkovy osobnosti. Navíc v poměru k tomu, jakým způsobem v úvodní obecné charakteristice prezentují naturalismus z hlediska metody, obsahu a formy zcela tradičně: člověka popisují, že „je to bytost trpná, úplně do všech maličkostí ovládaná svými pudy a determinovaná poměry sociálními, přírodními a mravními, v nichž vyrůstá“ (Gregor – Váša 1927: 537). Texty z důvodu účinnosti takto navozované atmosféry „musí se zakládati na svědomitém a obsáhlém studiu přčetných dokladů, ne nepodobném mikroskopickému zkoumání přírodopiscovu“ (IBID.: 537). Co se týče postav žijících v „otráveném ovzduší“, naturalisté zdůrazňují zvířecost člověka – setkáváme se s „necitelnými sobci, kteří vyhánějí nemocné z bytu, se surovými opilci a karbaníky, kteří v začouzených hospůdkách utrácí své zdraví i peníze, se zvrhlými syny, kteří nemilosrdně trýzní své rodiče, s bezcitnými matkami, které utloukají nemilované děti, apod.“ (IBID.: 537). Z hlediska formy není autorovým cílem působit na čtenáře „napínavým dějem a účinnými zápletkami, ale zaujmout důkladným a svědomitým popisem a vzrušenou řečí“, směřující k vystižení drastičnosti, ale i mystičnosti (IBID.: 537–538). Takto prezentovaná charakteristika tedy nemá co do činění s výše uvedeným výkladem k Hladíkovu dílu.

S podobným problémem se setkáváme o něco později i u Bedřicha Václavka v *České literatuře XX. století* (1934).²³ Autor rovněž staví naturalismus pod vlivem pozdější systematizace A. Nováka mimo moderní směry konce 19. století (ty jsou prezentovány v následující kapitole Generace let devadesátých), dle koncepce F. X. Šaldy (ŠALDA 1920: 39–40) jej zároveň pokládá za „stadium dosti primitivní, skutečnost v duchu soudobého pozitivismu prostě reprodukuující“ (VÁCLAVEK 1947: 18). Naturalistu Václava Hladíka uvádí ve společnosti tradičních autorů, nově přidává Jiřího Sumína a Karla Scheinpfluga. Bedřicha Václavka opět zajímá

23) Další vydání jsou z let 1935, 1947 a 1974.

pouze okruh Hladíkovy románové tvorby. Uvádí jeho snahu o zobrazení „fiktivního světa české plutokracie, inteligence i bohémy“ (VÁCLAVEK 1935: 36). Bližší skutečnosti je dle Václavka román *Dobyvatelé*, jemuž ale rovněž vytýká (předtím však nenalzáme žádnou kritiku), že „zůstal u laciné úhrnlosti, feuilletonní hladkosti i ledabylosti“ (IBID.: 36). Takto prezentovaný výklad rovněž nesvědčí o jakékoliv adekvátnosti Václavkova řazení Hladíka k naturalistům. Opět je zřejmé, že Václavek převzal Hladíkovu řazení k naturalistům od A. Nováka, aniž by citlivěji zohlednil, proč tomu tak je.

Naproti tomu výstižnější charakteristiku tvorby Václava Hladíka nabízejí práce Hanuše Jelínka určené pro francouzské prostředí: vydané přednášky *La littérature tchèque contemporaine* (1912) a poté především druhá část třídílné syntézy *Histoire de la littérature tchèque* s podtitulem *de 1850 à 1890* (1933). Jelínek se ve sledované oblasti opírá jednak o *Dějiny* A. Nováka, jednak vychází z vlastních poznatků – jako kolega a přítel Václava Hladíka byl s jeho činností obeznámen i přímo. V rané *La littérature tchèque contemporaine* jej řadí do kapitoly Realistický román a povídka k představitelům realistické a naturalistické prózy) jakými jsou M. A. Šimáček, F. X. Svoboda, J. K. Šlejhar či jen okrajově uvedení K. M. Čapek-Chod, B. Viková-Kunětická, J. Merhaut apod. Jelínek spojuje Hladíka s novinářským nadáním, zaníceným frankofilstvím a důležitým významem jeho literárních snah – i když s pochybnými výsledky: „Jeho úmysly si dokonce zaslouží více uznání než jeho umělecké výsledky“ (JELÍNEK 1912: 237).²⁴ Spisovatelovu ranou tvorbu vztahuje k Maupassantovi a Zolovi, větší část výkladu však věnuje Hladíkovým snahám o překonání malosti českých poměrů, a to uváděním takových reálií do pražského prostředí svých románů (noblesních salonů, šarmantních světoběžníků, elegantních a vzdělaných žen), které odpozoval při svých cestách především po Francii. Jelínek chválí živost autorových děl, spád dialogů. Na druhou stranu však poznamenává, že Hladíkovu snahu o překonání románových tendencí se někdy nese na úkor jeho uměleckých kvalit: „Chtěje se za každou cenu vyrovnat těžkopádnosti, kterou trpí romány autorů ovlivněných ruským realismem, někdy zlehka zavadí o povrchní lehkomyšlnost bulvárního šviháka“ (IBID.: 238).²⁵

Výše uvedeného výkladu využívá Jelínek i v druhém svazku syntézy *Histoire de la littérature tchèque*, v několika momentech jej dokonce rozvádí. Přibližuje autorův vztah k francouzskému prostředí a intenzivní pociťování rozporu mezi

24) „Il est même respectable, plutôt peut-être par ses intentions que par ses résultats artistiques.“ Přeložila Jitka Juříčková (stejně tak i další překlady z francouzštiny).

25) „Voulant à tout prix éviter la lourdeur dont souffrent les romans des auteurs influencés par le réalisme russe, il offleure, quelquefois, d'assez près la légèreté superficielle d'un dandy boulevardier.“

tím, co spatřoval zde a v Praze (JELÍNEK 1933: 324), ospravedlňuje jeho fikce snahou vyjadřovat se k naší intelektuální a sociální malosti, zároveň však někdy pocituje až nesnesitelně světáckost jeho vypravěče (IBID.: 325). Významnější změnu představuje pouze bezprostřední spojení V. Hladíka, J. Laichtera a „románu mravů“ (*Le roman des moeurs*) v rámci jednoho tematického okruhu. Prózy obou autorů staví do konfrontace: na jedné straně lehkomyšlná povrchnost a provokující amorálnost, na druhé zase suchopárnost, těžkopádnost a umíněné hlásání morálky v duchu Tolstého (IBID.: 326).

Relevantní poznámku k Hladíkovi zaznamenáváme i ve třetím svazku, *Histoire de la littérature tchèque: de 1890 à nos jours* (1935), a to v souvislosti s výkladem díla K. M. Čapka-Choda. H. Jelínek porovnává živost jeho postav s těmi J. Karáska ze Lvovic a právě V. Hladíka: „Jak moc se tito hrdinové (v tvorbě K. M. Čapka-Choda, pozn. PM) z masa a kostí, kypící životem, liší od těch, které novoromantismus J. Karáska zasadil do prostředí starého gotického a ‚barokního‘ města nebo od příjemných, laskavých světáckých fikcí V. Hladíka, také přítele a kolegy Čapka-Choda“ (JELÍNEK 1935: 151).²⁶

Monografická produkce

V rámci monografické produkce se v meziválečné době setkáváme s Hladíkovým jménem ojedinele. Antonín Matěj Píša v publikaci *Otakar Theer I* (1928) hodnotí spisovatelovu prózu v souvislosti s kritikou Theerova obdivného přijetí daného autora – Theer uvádí Hladíka „jako obroditele české prosy výpravné, opravdově epické na rozdíl od přelyrizované a upřílišněně psychologizující prosy dekadentní a symbolistické [...]“ (PÍŠA 1928: 206). Příznivost Theerova hodnocení chápe Píša do značné míry jako výraz jejich přátelství, což se promítá v bránění Hladíkova epigonství a nekritického postoje k jeho konvenčnosti (IBID.: 206).

26) „Combien ces héros en chair et en os, exubérants de vie, différent de ceux dont le neoromantisme d'un Jiří Karásek avait peuplé la vieille cité gothique et baroque, ou des aimables fictions mondaines d'un Václav Hladík, ami et collègue, lui aussi, de Čapek-Chod.“

Studie

Během Hladíkova života vyšly dvě odborné studie o jeho umělecké osobnosti. Jde o příspěvky Otakara Theera (1904) a Františka Khola (1908),²⁷ autorových příznivců a obdivovatelů. První z nich jej obhajuje zejména proti výtkám dobové kritiky. Vyzdvihuje jeho originalitu a všímá si přitom vývoje celé jeho prozaické tvorby od raných povídek až po román *Evžen Voldan*. Theer oceňuje dramatický spád děl, předurčený k vystižení reality a podotýká, že případné nedostatky v psychologii Hladík nahrazuje „svěžestí postřehu a břitkostí a barevností svých popisných stránek“ (IBID.: 445). Theer se nejdříve podrobněji věnuje autorově rané povídkové tvorbě, aspektům prostoru a postav – vyzdvihuje především jejich autentičnost, kterou spojuje se spisovatelovým ovlivněním realismem a naturalismem. V další tvorbě, tematicky rozšířené, hrají dle Theera stále větší roli *erotická psychologie*, založená na analýze zhoubné moci ženského elementu, a kosmopolitní realie. Vyprávěcí styl románu *Trest* Theer považuje „za jeden z nejzajímavějších pokusů naší moderní prosy“ (IBID.: 453). Milostnou peripetii postavy Mixy v románu *Vášeň a síla* zase vnímá jako jednu z nejlepších analýz lásky v české románové literatuře, celý román jako zdařilou psychologickou sondu do společnosti spjaté s patologickými jevy (IBID.: 454–455). Román *Evžen Voldan* oceňuje pro snahu postihnout jinou podobu lásky – ne tak sentimentální, romaneskně tragickou, a označuje jej za „chorobopis morálního rozvratu společnosti“ (IBID.: 459). V autorově produkci spatřuje Theer odraz francouzské školy – v kompozici, ekonomii, popisu společnosti, objektivní, „barvitě a přesně“ reprodukci. Vycházejí z metody Maupassanta, vytváří dle Theera Hladík originální analytická díla české společnosti.

František Khol ve své studii napsané při příležitosti 40. výročí autorova narození nabízí podobný pohled na danou problematiku jako O. Theer v předešlém článku – ten i jmenuje jako zdroj pro důkladnější rozbor Hladíkových prací. Taktéž oceňuje spisovatelův způsob nazírání, zachycení vjemů popisem a výběr autentického prostředí. Autorovu ranou tvorbu řadí k realismu a naturalismu, oproti Theerovi však konkrétněji charakterizuje její další vývoj příklonem k „samostatnému, osobitému útvaru jakéhosi sensitivismu, které by se po stránce formové dal nazvat literárním impresionismem“ (KHOL 1908/1909: 22). V následných rozborech děl právě tuto autorovu malířskou schopnost doklá-

27) THEER, Otakar. „Václav Hladík“. *Časopis musea království českého* LXXVIII, 1904, s. 445–461. KHOL, František. „Václav Hladík“. *Moravskoslezská revue* 5, 1908/1909, s. 21–24, 65–67.

dá.²⁸ Románové tvorby si cení v zachycení nálad, psychologie, erotiky, plastickým zobrazení zjevu i charakteru postav, kresbě prostředí a všimá si vývoje těchto jednotlivých aspektů. Román *Třetí láska* je psán „jasným, lehkým, smavým, precizním a ostře charakteristickým, stručným i bohatým, něžným i hluboko se zarývajícím stylem, v němž se zrcadlí měkkost slovanské povahy i kultura a bohatost západu“ (IBID.: 22). Pozdější *Vášeň a sílu* zase nazývá „knihou erotické psychologie par excellence“ (IBID.: 23). V závěru studie Khol brání Hladíka před kritikou a polemizuje s hlasy, které mu vytýkají nevlastenectví. Naopak v jeho pozdní tvorbě spatřuje výrazný příklon k výchovnému aspektu a utilitarismu, které jsou důležité pro vývoj národní otázky.

Studie: Václav Hladík v kontextu vývoje českého románu/pražského románu

Samostatný celek dále představují odborné a publicistické články věnované obecně vývoji českého románu, úžeji potom pražské literatuře, pražskému románu. I zde má Hladík své místo. Jako první jej v tomto ohledu registruje autorská šifra –in ve fejetonu *Pražská literatura uveřejněném pod čarou v Lidových novinách*. Kritik, zřetelně inspirován obrazem Prahy v Mrštíkové *Santa Lucii*, se zde zamýšlí nad dalšími českými autory zaměřujícími se na naše hlavní město. Uvádí tvorbu J. Nerudy, A. Jiráska, Z. Wintera, I. Herrmanna, J. Karáska či V. Kosmáka. S nadšením hledí na díla vlastenecká a žánrově obrázky ukazující krásu, svébytnost daného prostředí, naopak s opatrností sleduje tendenci posledních let, kdy bývá Praha zobrazována jako místo zkázy. Autor však doufá, že toto není obraz pro ni typický (– in 1894: 1–2). V rámci dané kritiky se objevuje i jméno Hladíkovovo s jeho soubory črt (s podtitulem *Obrazy ze života pražského*) – nejsou však prezentovány jako specificky pražský jev, mohou se totiž odehrávat v kterémkoliv velkém městě. Poukazuje se tak na umělost zápletek spisovatelova světa, protože „není specificky pražským zjevem, klame-li manželka obchodníka s účetním neb jiným zřízencem závodu manžela, není také specifickým zjevem pražským neukojitelná honba po penězích“ (IBID.: 1). Obecně však zmíněný kritik vnímá rozvoj literatury zasazené

28) Základním elementem osobitosti výsledného textu je dle Khol Hladíkův temperament.

do prostoru Prahy s nadšením a nadějemi, i když si je vědom zatím jen počáteční fáze daných snah.

Zato F. V. Krejčí ve studii O pražském románě optimistický není. Podrobuje kritice prózy, mající funkci přípravy pro další rozvoj umělecké osobnosti autora, a tedy i k napsání románu, či ty, které se již v daném žánru etablují. Krejčího kritika je neúprosná a tvrdá, odhaluje nedostatek skutečné románové koncepce a zanedbávání moderního života velkoměsta. V I. Hermannovi²⁹ spatřuje pouhého „genristu“, ne však uměleckou individualitu schopnou v pražském prostředí zachytit jeho svébytnou či typickou poetiku (KREJČÍ 1894/1895: 852). To ostatně podrobně dokládá na nedostacích ve výstavbě Herrmannových postav-figurek. Tamtéž řadí i K. M. Čapka-Choda. Ač autor pokládá své dílo *V třetím dvoře* za román, dle Krejčího se jedná pouze o rozvedenou žánrovou kresbu, což dokládá na autorově předmluvě k danému dílu. V tomto duchu dále kritizuje neorganickou výstavbu textu, nedostatečnou psychologickou motivaci postav či způsob nazírání, kdy „nevidí p. Čapek své lidi a věci ve střízlivém světle normálu, nýbrž všude nachází a zveličuje komické skrouceniny a nestvůrné tahy“ (IBID.: 944). U V. Hladíka³⁰ příznivě kvituje snahu o kritické zobrazení vyšších pražských vrstev – zde zároveň spatřuje jejich modernost, na druhou stranu v nich však zápornému hodnocení podrobuje výstavbu postav bez dostatečné psychologické motivace a děje, „množství romantických scén a konců, ukazujících, jak autor po každém slibnějším uměleckém rozletu padá se svěšenými křídly v náruč obecnstva, jež jej za to vítá úsměvem své přízně“ (IBID.: 947). Na závěr Krejčí shrnuje, že snaha autorů o pražský román je stále v zárodku, což dokládá svými interpretacemi: „Je to všecko zábavně a obratně psaná belletrie, ale všem chybí seriósní umění, které by bylo nesené samostatnou tvůrčí silou a hledělo se projádríti v tomto genu [...]“ (IBID.: 948).

Hladíkovou románovou tvorbu nevnímá jako tvůrčí ani Miloš Marten v eseji „Kriterium života“, kde se zamýšlí nad vztahem umění a života. Za významotvorné aspekty považuje umělce individualitu (spjatou s fází přerodu reality do díla) a strukturaci samotného světa díla (MARTEN 1903: 11). Přijímá snahu, ve které se mísí povrchový realismus s „objevitelským a tvůrčím“ rozměrem psychologickým (IBID.: 6–7). Tento postup však nespátřuje právě například v povrchních Hladíkových románech: „[...] samá jiskra a blýskavá spleť postav i dějů, ale života ani atom, protože autor jen studeně referuje a lhostejně na šablonu natírá konvenční, připravené barvy“ (IBID.: 12).

29) Pozornost soustředí na jeho soubory kratších próz: *Drobní lidé, Pražské figurky, Z pražských zákoutí, Bodři Pražané*.

30) Krejčí interpretuje jeho soubor próz *Z pražského ovzduší* a román *Třetí láska*.

Další rozměr povahy Hladíkovy románové tvorby nabízejí články opět M. Martena K otázce českého románu a J. Čadka Nový český román a generace let devadesátých. Marten spojuje aktivity Jana z Wojkowicz, O. Theera a V. Hladíka a jejich programovou či přinejmenším polemickou reakci proti poetice dekadentů (MARTEN 1901: 108). Podobně vnímá Čadek Hladíkovy pokusy o společenský román a Theerovy a Wojkowiczovy snahy o nový typ povídky jako reakci proti dekadentně symbolistní poetice těžící „ze svého úzkého myšlenkového a ideového okruhu“. Zároveň však této obrodné činnosti přisuzuje tvůrčí a koncepční nezřetelnost (ČADEK 1905: 419).

Pokračující sestup v kvalitativním hodnocení Hladíkova díla potom značí několik textů z 20. a 30. let, tedy vyšlých až po autorově smrti. I ty totiž s ne příliš lichotivým zabarvením reflektují Hladíkovo místo ve vývoji pražské literatury. A. Novák vydal k dané problematice dva články: Zápás o pražský román a Prag in der tschechischen Literatur.³¹ V prvním z nich zasazuje Václava Hladíka, vedle iniciačních snah M. A. Šimáčka, F. X. Svobody, V. Mrštíka a K. M. Čapka-Choda, do kontextu tvůrců pražského sociálního (realistického) románu, respektive jej spíše z tohoto žánru vyčleňuje. Vztahuje Hladíkovu tvorbu k činnosti F. X. Svobody, autora, kterého – i přes jistou šablonovitost jeho postav – vnímá jako průkopníka v pohledu na „přetváření duše venkovany pražským prostředím“ a v klamném zobrazení daného města s jeho obyvateli. Václava Hladíka potom chápe přímo jako „zosobnění tohoto problematického sklonu pražského“ (NOVÁK 1931/1932: 111). Spisovatel se dle Nováka brzy odklonil od sociálního realismu, svět jeho společenských románů potom nazývá „samolibým výtvozem naivního sebeklamu“ (IBID.: 111).

Ve druhém hodnotí A. Novák Prahu jako velikou inspirátorku české poezie a prózy. Hladíka spojuje s kosmopolitním úsilím, se zdokumentováním měšťáckého elegantního prostředí a chvalozpěvem na arivisty ze světa obchodu a politiky.

Okrajově zmiňuje V. Hladíka i František Dlouhán (mimo jiné prozaik píšící pro děti a mládež a literární historik zabývající se dětskou literaturou) v příspěvcích Prostředí a spisovatel a Novinový román – problém dneška. Autor v obou případech vyzdvihuje a asi i přeceňuje význam některých dnes opomíjených spisovatelů. V prvním příspěvku zdůvodňuje hodnotu a roli „regionalistických“ románů v českém prostředí. Vysoce cení spisovatele Jana Morávka, Karla Nového a A. C. Nora – třeba i na úkor Karla Čapka. V. Hladíka zmiňuje v tomto duchu

31) Vyšlo v *Almanachu kmene* 1930/1931, s. 107–116 a *Prager Presse* 7, 15. 5. 1927, č. 133, s. 16–21.

v souvislosti s neúspěšnou autorovou snahou zobrazit odlišné, bohaté pražské prostředí (DLOUHÁN 1933: 145). Ve druhém článku se Fr. Dlouhán snaží přesvědčit o umělecké kvalitě a významu lidovýchovných novinových románů. Hledá kořeny jejich vzniku, popisuje stav vývoje v českém prostředí a zásady úspěšné realizace. Václav Hladík dle Dlouhána reprezentuje vedle F. X. Svobody a I. Herrmanna městský typ lidového románu (DLOUHÁN 1937: 439). I zde je patrný kritikův obdiv k druhořadným autorům, o čemž svědčí významná role Bohumila Brodského či Fr. Sokola-Tůmy v kontextu novinového románu.

OBDOBÍ VÁLKY A KOMUNISMU (40. LÉTA – KONEC 80. LET)

I když po Hladíkově smrti v roce 1913 zaznamenáváme postupný pokles zájmu literární kritiky o jeho osobnost (také z důvodu reflektování nových koncepcí, vývojových cest v umění), literární věda jej stále zaznamenává, ač se dostává do pozice přepisování zavedených charakteristik. Ke změně však dochází s druhou světovou válkou a následnou komunistickou epochou trvajícím do roku 1989 – Hladík se z kulturního povědomí téměř úplně vytrácí.

Studie

Velmi kritický výklad věnuje Hladíkově tvorbě za okupace Karel Sezima v rozsáhlé studii Praha a obyvatelé její – v zrcadle moderní české prózy,³² a navazuje tak na tendence textů o pražském románu/pražské literatuře z předešlých desetiletí. Pracuje zde s pojmy „místní exotismus či domácí exotismus“, přičemž je vztahuje ke spisovatelům, kteří „úmyslně předjímalí budoucnost, a přebíjeli fikcí, zvláště také v hlavním městě, naši kulturní i společenskou malost a zaostalost“ (in GRMELA 1940: 63). Má na mysli J. Liera, J. Matějku, O. Theera či O. Auředníčka. Hladík potom představuje „typický příklad dohánění Evropy

32) Vyšla ve sborníku *Srdce vlasti. Praha očima básníků a umělců v roce 1940* (ed. Jan Grmela).

domácím exotismem jako vnějším kosmopolitickým lakem a nekritickým diletantismem kulturním“ (IBID.: 68). I K. Sezima kvalitativně odlišuje Hladíkovu ranou tvorbu – „skromné šedé příběhy ‚Z pražského vzduchu‘ (sic!), obchodního, bankovního, rodinného“ – a další romány a povídky, ovlivněné kosmopolitismem a zobrazující vyšší společenské vrstvy. V tomto případě hovoří (v duchu dobových kritiků dekadentů) již spíše o „výrobě či průmyslu“ než o umění, Hladíkovi vytýká vypravovatelskou zábavnost a ledabylost, konverzační tón nahrazující psychologii, plytkou práci na efekt související i s jeho paralelně provozovaným novinářským povoláním (IBID.: 69).

Literárněvědné syntézy

Pokud pomíneme znovuvydání *České literatury XX. století* Bedřicha Václavka v roce 1974 (celkově třetí), setkáváme se s Hladíkovým výkladem v období od II. světové války do konce 80. let pouze v jediné syntéze. Zdeněk Pešat jej zahrnuje do *Dějin české literatury III* (1961). I on, vycházející z prací A. Nováka, zaznamenává postupný odklon spisovatelova díla od naturalistického determinismu a popisnosti. Vykládá V. Hladíka v rámci podkapitoly Sociální a žánrová próza vedle dalších naturalistů, J. K. Šlejhara, J. Merhauta, K. M. Čapka-Choda a V. Mrštíka. K naturalismu však vztahuje pouze jeho ranou povídkovou tvorbu, následně u něj kriticky registruje příklon ke konvenčním románům „z prostředí pražské velkoburžoazie, kam násilně přenáší způsob života vyspělých kapitalistických metropolí“ (in MUKAŘOVSKÝ a kol. 1961: 422). Stejně se však vyjadřuje i k pozdější tvorbě Šlejharově a Merhautově.

V obrazu Václava Hladíka, který v současné literární historii převažuje (viz dále), hraje důležitou roli monografie Karla Krejčího *Česká literatura a kulturní proudy evropské* (1975). Hladík je stavěn vedle Václava Štecha a Jaroslava Rudolfa Kronbauera v souvislosti s pražským secesním bulvárním románem (KREJČÍ 1975: 317). Dle Krejčího se daní autoři nechali inspirovat dobově populárními „salonními a společenskými romány francouzskými různé úrovně, zaměřenými k líčení vznešených a bohatých tříd společenských, k mondénní erotice, manželské nevěře, styku s polosvětlem apod.“ (IBID.: 317). Hladíka zmiňuje Krejčí také v úvodu publikace o A. M. Tilschové, jeho tvorbu chápe jako doklad toho, jak se mladá generace na počátku 20. století složitě prosazovala v próze (na roz-

díl od situace v poezii). „Romány V. Hladíka, roubující neorganicky na pražskou půdu obrazy života světácké Paříže, umělecky nepřesvědčují; [...]“ (KREJČÍ 1959: 14). Vedle Hladíka uvádí i dílo R. Svobodové, orientované na „poměrně úzký kruh jejích ctitelek“, tehdy mezi uměleckou literaturou a žurnalistikou kolísající tvorbu K. M. Čapka-Choda či spíše k publicistice nebo poesii se příkládající prózu F. Šrámka (IBID.: 15).

Před rokem 1989 ještě Václava Hladíka zmiňuje Tomáš Vlček v monografii *Praha 1900* (1986) – pouze však na jejím konci v přehledu osobností pražské kultury (sepsal jej ještě s Janem Lukešem). Za zdroj jim posloužily opět *Dějiny Arna Nováka*, setkáváme se se zmínkami o spisovatelově novinářské činnosti a o tom, že byl dramatik a prozaik. Dále autoři uvádí, že se v rané beletristické tvorbě nechal inspirovat naturalismem (včetně názvů děl), poté psal „rutinované romány z vyšších kruhů“ (VLČEK 1986: 296).

VÝVOJ PO ROCE 1989

V období společenského uvolnění zaznamenáváme zvýšený zájem o daného autora. Co se však týče autorů syntéz a literárních slovníků, ti z větší části stereotypně opakují již dříve zavedené výklady. Mnozí uvádějí Hladíka zcela ve spojitosti s naturalisty: v první řadě se jedná o Josefa Poláka ve skriptech *Česká literatura 19. století* (1990). Jako doklad ilustrativně vybírá Hladíkův soubor povídek *Z lepší společnosti* a romány *Vášeň a síla* a *Valentinovy ženy*, v nichž lze spatřovat autorovy snahy o uplatnění determinace člověka vlivem prostředí: „Snažil se v nich uplatnit teorii o vlivu prostředí na člověka. Je počítán k naturalistům“ (POLÁK 1990: 241). Polák však překvapivě nevykládá spisovatelovo dílo v rámci naturalistů, ale v okruhu žánrových realistů (Jan Lier, Josef Štolba, Servác Bonifác Heller a Jan Havlasa, kteří „se snažili překonat maloměstská domácí východiska cestami po světě a náměty z lepší společnosti“ (IBID.: 241). Uvádí i jeho zálibu v cestování po západní Evropě, překlady z francouzštiny a publikace vzniklé z obdivu k Francii (IBID.: 241–242).

Naturalismus vztahuje k celé Hladíkově prozaické tvorbě také Dalibor Holub v hesle *Lexikonu české literatury 2* (In FORST 1993: 187). Daný vliv vidí v autorově východisku, že člověk je formován prostředím, a také autentičnosti – tedy že psal o reáliích (prostředí a lidech), které jej bezprostředně obklopovaly. Holub

sleduje především tematickou rovinu Hladíkova díla. Odlišuje jeho ranou tvorbu, „obrázky ze všedního života lidí pražské společnosti, zejména ze života drobných úředníků a obchodníků“ a tu pozdější, ve které se nechává inspirovat pařížským prostředím a kde přechází ke kresbě bohatých a uměleckých pražských vrstev, spjatých s milostnými eskapádami a exkluzivním prostředím. Tento obraz spisovatel dále doplňuje o podnikatelskou a politickou vrstvu, dotýká se i obrazu dělnictva, anarchismu a inteligence. D. Holub zmiňuje „dramatický spád a zachycení situací gestem a dialogem“, které jsou příznačné pro Hladíkovu prózu, ale i drama. Jeho zpracování hesla je však spíše popisné, ve větší míře v něm postrádáme kritický přístup. Uvedený výklad ve značné míře využívá v pozdější době Václav Vaněk ve *Slovníku českých spisovatelů* (2000: 239–240; 2005: 234), nepřináší ke zpracovávané problematice nic dalšího.

Jiní autoři vnímají v Hladíkově tvorbě jistý vývoj. František Buriánek v následujících *Dějninách české literatury IV* (1995) navazuje na Pešatův výklad z *Dějnin české literatury III* (1961). Očišťuje jej však od ideologického zabarvení a Hladíkův odklon od naturalismu dále rozvádí. Dle časového vymezení syntézy sleduje autorovu tvorbu od počátku 20. století, tedy jeho románovou produkci. Zasažuje ji do podkapitoly Problematika individua. Tu spojuje s literárním impresionismem a charakterizuje zdůrazněním role subjektu vypravěče a lyrizovaným stylem vyjadřujícím jedinečnost člověka a jeho niterného dění (in MUKAŘOVSKÝ a kol. 1961: 58–60). Buriánek Hladíka interpretuje jako spisovatele, který si získával čtenáře hlavně „látkovou lákavostí a křiklavou malbou velkých vášní, hlavně erotických“ (IBID.: 60). Kromě toho, že jeden prvních tematizuje vysokou společnost, zobrazuje jeho próza také „několik psychických rysů dobového světáctví a bohémství“ (IBID.: 60), zakotveného v čase rozkolísaných hodnot přelomu 19. a 20. století.

Podobně, ale zato velmi stručně se vyjadřuje i Hana Voisine-Jechová v *Dějninách české literatury* (2005), určených bohemistům ve Francii. Autorka řadí Hladíka k naturalistům, K. M. Čapku-Chodovi, V. Mrštíkovi, J. K. Šlejharovi, R. J. Kronbauerovi, E. Trévalovi, M. A. Šimáčkovi, K. Scheinpflugovi, K. E. Sokolovi, J. Sumínovi a J. Merhautovi, přičemž v jejich tvorbě mnohdy zdůrazňuje literárněsměrný synkretismus. To se týká i Hladíka – Voisine-Jechová vztahuje naturalismus k jeho rané tvorbě, dále však lakonicky uvádí, že se „pokusil přenést do pražského prostředí postupy evropského románu“ (VOISINE-JECHOVÁ 2005: 362).

Do jisté míry polemicky oživila zájem o Václava Hladíka a ovlivnila v tomto i další současné literární kritiky Dagmar Mocná. V duchu výkladu Karla Krejčího se věnuje pozdní části autorovy tvorby a charakterizuje ji jako secesní

oddechovou erotickou prózu.³³ Hladíka potom pokládá za průkopníka v této žánrové (či subžánrové) oblasti.³⁴ Takto uvažuje v článku *Pokleslý secesní eros*, vydaném ve sborníku *Sex a tabu v české kultuře 19. století* (in PETRBOK 1999: 227–237), později ve výkladu hesla *Erotická literatura* v *Encyklopedii literárních žánrů* (in MOCNÁ a kol. 2004: 171). Podobně se Mocná vyjadřuje již v ranější studii „V svárech dobových kontextů (Panenství Marie Majerové)“ – zde označuje V. Hladíka za dobového módního eklektika a staví vedle snah R. Svobodové či právě M. Majerové v próze *Panenství* (MOCNÁ 1992: 377).

Záznamy o V. Hladíkovi se ve větší míře objevují v produkci monografické. To samozřejmě souvisí se stálým zájmem o literární dění epochy fin de siècle, objevováním nových poznatků či přehodnocováním těch stávajících. Podobně „neumělecky“ jako u D. Mocné končí pozice zmíněného prozaika i v monografii Evy Štědroňové *Polemiky, programy, poetiky* (2007). Ta Hladíkovu erotickou tvorbu (v této žánrové specifikaci ovlivněná právě D. Mocnou) porovnává s popularizujícími tendencemi v rané povídkové tvorbě Františka Khola, aby zřetelně zdůraznila konfrontaci okázalosti, umělosti či pikanterie s čtenářsky přístupnějším, přirozenějším zobrazením realit (ŠTĚDRŇOVÁ 2007: 74–75).

Rovněž Jiří Poláček, jdoucí také ve stopách Dagmar Mocné, není v *Průhledech do české literatury 20. století* (2000) k Hladíkovi příliš lichotivý. Umisťuje jej do kapitoly *Četba pro paní a dívky* a staví jako autora erotické četby vedle Quido Marii Vyskočila, Bohumila Zahradníka-Brodského, Viktora Hánka, Miroslava Bedřicha Böhnela a dalších, přičemž subžánr produkce těchto spisovatelů vnímá jako „svěbytnou sféru pokleslého čtiva o lásce“ (IBID.: 177).

Obecněji s dobovými konvencemi spojuje Hladíka i Luboš Merhaut v monografii *Cesty stylizace* (1994). Mluví o idealizační stylizaci, která je typická pro mnoho jeho próz, vnášejících „do domácího společenského kontextu vlastně neexistující salonní svět exkluzivních postav a podmanivých činů, doprovázenou zřetelnou vůlí po tvůrčím sebeprosazení“ (MERHAUT 1994: 114–115). Idealizační stylizace, které se projevovaly u nastupujících směrů konce 19. století, Merhaut obecněji chápe mimo jiné jako reakci „na některé vyhraněnosti dekadentní stylizace“ (IBID.: 114) a podporující svobodu, národ, či „(pseudo)sebe-

33) Hladíková charakteristika ve zmíněné monografii Karla Krejčího posloužila za zdroj také středoškolské učebnici *Přehledné dějiny literatury české* (nejdříve ve II. vydání z roku 1992) zpracované kolektivem autorů kolem Bohuše Balajky. Ti Krejčího knihu *Česká literatura a kulturní proudy evropské* v dané souvislosti explicitně zmiňují, dokonce z ní citují. V. Hladíka, V. Štecha a R. J. Kronbauera řadí k autorům období secese, stručně charakterizují prostředí, které zpodobovali a uvádějí výběrový výčet jejich děl (BALAJKA a kol. 1992: 240–241; BALAJKA a kol. 1995: 31). Kapitola o secesi však není součástí 1. vydání dané učebnice z roku 1970, kde tedy výklad k Hladíkovi postrádáme.

34) Bližší se k D. Mocná vyjadřuje k danému žánru také v monografii *Červená knihovna* (1996), i když zde Václava Hladíka neuvádí.

vědomí“ (IBID.: 114). Touto „služebností“ však zanikaly nad podobně směřovanou, avšak nadčasovou tvorbu Sovy, Bezruče, Březiny aj. a „stávaly se i slepou uličkou iluze, naivity a samoučelné idealizace, formální neplodnosti a konvencionalizace, poplatnosti vnějším podmínkám a požadavkům i snahám zasáhnout společenský život a masového čtenáře“ (IBID.: 114–115). Toho příkladem je dle Merhauta právě např. Hladíkova próza.

Zatím poslední, podobně prezentovaný obraz nabízí ve své monografii *Návraty* Jaroslava Janáčková (2012). V kapitole nazvané Praha v uměleckém osudu Viléma Mrštíka spojuje Václava Hladíka nejdříve s „renomovaným pěstitelem líbivého pražského románu své doby“ (JANÁČKOVÁ 2012: 157), posléze jím psaný žánr označuje za „triviální pražský román“, který „si atraktivnosti dodával spíše volbou zámožných společenských prostředí, vznešených interiérů než kresbou městských exteriérů a snahou evokovat osudy lidí rostoucího města a jeho jednotlivých osobitých celků“ (IBID.: 158).

S Hladíkovým jménem se okrajově setkáváme i v dalších monografiích, jdoucích často i mimo oblast hodnocení prozaické činnosti. Radko Pytlík v publikaci *Vilém Mrštík* či nedávno Vítězslav Houška v popularizační práci *Facky, hroty, polemiky* jej zmiňují v kontextu uměleckého počátku několika mladých spisovatelů, hodlajících koncem 80. let 19. století vydat provokativní *Almanach barbarů*, jehož prostřednictvím chtěli reagovat na stávající kulturněspolečenskou situaci (PYTLÍK 1989: 42–44; HOUŠKA 2008: 143–146).³⁵

Martin Tomášek v *Labyrintu díla K. M. Čapka-Choda* zmiňuje autorův dobový pokus o vytvoření „sociálního románu z pražského prostředí“ – spolu s F. X. Svobodou či V. Mrštíkem (TOMÁŠEK 2006: 25), parafrázuje dobovou kritiku J. Vodáka, který V. Hladíka (vedle V. Beneše-Šumavského, R. J. Kronbauera, pozdního I. Herrmanna, I. Hořici, S. Hellera a K. M. Čapka-Choda) řadí k pisatelům tzv. žurnalistickému románu (IBID.: 26), uvádí fakt, že K. M. Čapek-Chod požádal V. Hladíka „o zprostředkování kontaktu s vedením novin“ [*Národních listů*, pozn. PM] (IBID.: 32) a na základě odborné studie M. Fundové upozorňuje, že na rozdíl od tvorby K. J. Šlejhara, I. Herrmanna, N. A. Šimáčka, V. Mrštíka a V. Hladíka proniká do románu K. M. Čapka-Choda *V třetím dvoře* pražská obecná čeština (IBID.: 121).

Daniel Vojtěch v monografii *Vášeň a ideál. Na křižovatkách moderny* (2008) věnuje Hladíkovi větší prostor, jeho prozaickou činnost však také téměř úplně

35) Za zdroj jim slouží obsírný článek F. X. Šaldy Kolem almanachu „Vpád barbarů“ (*Literární svět* 1927, r. 1, č. 5–8, s. 5–6, 6–7, 3–4).

opomíjí. Pouze v jedné poznámce pod čarou uvádí, že se spisovatelova představa románového vzoru zcela lišila od jím samotným „realizované románové estetiky, orientované na francouzský naturalismus, a po vypravěčské stránce zcela odlišné od románů A. France či R. Kiplinga“ (VOJTĚCH 2008: 152–153). Jinak Vojtěch v kontextu dobových žurnalistických a literárních bojů stručně uvádí jeho polemiky: nejdříve s Fr. Skácelíkem (IBID.: 113) a poté i A. Novákem (IBID.: 135) ohledně způsobu vedení časopisu *Lumír*, s Šaldou o vliv v *Lumíru* (IBID.: 118, 134) včetně okolností spojených s jejich nakonec neuskutečněným pistolovým soubojem (IBID.: 119), diskusi s O. Theerem nad vývojem českého románu (IBID.: 152–153), Martenovo negativní hodnocení Hladíkových románů v esejí *Kritérium života* (IBID.: 155), a naopak jejich ocenění O. Theerem (IBID.: 204).

Některé novější publikace dávají Hladíkově tvorbě další rozměr, uvádějí ji v souvislost s dobovými populárněvědeckými publikacemi o sexu. Robert B. Pynsent ve studii *Nacionalistický naturalismus: Brno Josefa Merhauta svým osobitým způsobem spojuje spisovatele s naturalistickými autory a jejich znalostí dané produkce, na kterou narážejí ve své beletristické tvorbě a která je inspirovala v „pojímání“ sexu*. R. B. Pynsent si všímá, že J. Merhaut zmiňuje v *Bahnitých lukách* jméno Paula Mantegazzy a právě V. Hladík v předmluvě *Valentinových žen* Krafft-Ebinga a Lombrosa. Přesto Pynsent nahlíží na Hladíkovo řazení k naturalistům s ironií: „Cítím nechuť k tomu, označovat Václava Hladíka za naturalistu, ale v roce 1909 mluví v předmluvě ke druhému vydání románu *Valentinovy ženy* (1905) o své znalosti Krafft-Ebingra a Lombrosa. Tento román satirizuje sexuální morálku ‚Gründerzeit‘. V předmluvě tvrdí, že román ‚obnažuje choroby společnosti a slabosti člověka, jeho vášně a erotické nervosy“ (PYNSENT 2008: 311).

Myšlenku Hladíkovy spojitosti s Krafft-Ebingem od R. B. Pynsenta přejímá Libuše Heczková i v syntéze *Dějiny nové moderny* (2010). Bere v potaz autorův román *Evžen Voldan* a chápe jej jako ilustrativní literární protějšek (oproti *Pasifloře* K. Sezimy a *Feminissimě* K. H. Lišky „kultivovanější“) k teoriím daného dobově populárního lékaře a psychologa (In PAPOUŠEK a kol. 2010: 85–86). V této souvislosti hovoří o Artuši Drtilovi, kritikovi, který se ostře postavil proti sexuálnímu zobrazování ženy nejen ve zmíněných knihách. Dotyčnou prezentaci ženy totiž vnímal jako perverzi (podobnou homosexualitě) porušující rovnoprávnost mezi mužem a ženou (IBID.: 86). Libuše Heczková rozšiřuje dané pojednání o kritické činnosti Artuše Drtila již o něco dříve v monografii *Píšící Minervy: vybrané kapitoly z dějin české literární kritiky* (2009), kde zmiňuje právě i jeho kritický postoj ke knihám V. Hladíka (HECZKOVÁ 2009: 224–231).

Nejvýznamněji a někdy i průkopnický se však po roce 1989 Václavu Hladíkovi věnuje Dobrava Moldanová. Pod vlivem Novákových syntéz přináší nejdříve Hladíkův výklad v monografické práci *Studie o české próze na přelomu století* (1993). Nastihuje zde vývoj úsilí spisovatelů o společenský román mapující život tzv. vyšší společnosti. Je si totiž vědoma, že zmíněný žánr upadl v literární historii téměř v zapomenutí. Sleduje jeho vývoj od pokusů S. Podlipské či B. Víkové-Kunětické, spjatých ještě s pevnou morální normou, přes románové syntézy M. A. Šimáčka, kde je již snaha o „hledání nového životního stylu“ (MOLDANOVÁ 1993: 37) až k Václavu Hladíkovi, kterému Moldanová přikládá „zvláštní místo v tomto úsilí o román mravů buržoazní společnosti“ (IBID.: 37) a K. M. Čapku-Chodovi. Zaznamenává Hladíkovu publicistickou a dramatickou činnost, dobovou ceněnost a čtenost jako romanopisce. Stručně uvádí souvislost jeho rané tvorby s naturalistickou poetikou (dobrou znalostí reálií a determinací člověka prostředím). Poté se již Moldanová přesunuje k životu vyšších vrstev, které zaplňují spisovatelovy romány. Popisuje aktivity postav a také dobové společenské dění, které se skrze jejich konání promítá do atmosféry knih. Charakterizuje prostor a další reálie, které jsou s danými postavami spjaty, mapuje tak Hladíkovu snahu o uvedení kosmopolitního člověka do českých maloměstských poměrů. Vše následně Moldanová dokládá na konkrétních Hladíkových románech *Evženu Voldanovi* a *Valentinových ženách*. Na konci výkladu cituje z nekrologů A. Nováka a Fr. Khola, aby poukázala na to, že umělost Hladíkova světa vnímala již dobová kritika. Naopak, za reálnější doklad zobrazení vyšší společnosti považuje Dobrava Moldanová tvorbu K. M. Čapka-Choda, ve které je oproti „zjemnělému snobismu Hladíkových hrdinů francouzského střihu zobrazeno jejich arogantní kulturní ignoranství“ (IBID.: 42). Tato společnost není v knihách K. M. Čapka-Choda prezentována jako uzavřená kasta, mohou se sem dostat i lidé nepřivilegovaní. Postavy mají životnější charakter, nalézají se v kontextu situací, které jim život komplikují. Iluze a sympatie Hladíkova světa tak nahrazuje „svérázné, groteskní, a často tragické theatrum mundi“ (IBID.: 42).

Ve zúžené podobě se s daným výkladem setkáváme také v dalších jejích pracích: skriptech *Česká literatura v období modernismu* (1996) a syntéze *Česká literatura 1890–1948* (2009). Zmíněná literární historička v nich řadí Václava Hladíka do kapitoly *Próza generace moderny*, ke spisovatelům usilujícím o syntetizující obraz společnosti, a to prostředky jednak typickými pro moderní lyrizovanou prózu, jednak blízkými předchozí realisticko-naturalistické poetice (MOLDANOVÁ 1996: 26–28; MOLDANOVÁ 2009: 39–40). I zde nastihuje vývoj

společenského románu a Hladíkovo místo v něm (vedle snah B. Vikové-Kunětické, M. A. Šimáčka a K. M. Čapka-Choda zmíněna i Růžena Svobodová). Zaměřuje se však již pouze na spisovatelovu tvorbu románovou, podává k ní zestručnělý, ale významově od předešlé publikace nezměněný výklad. Zcela vynechává jen doklady spisovatelových charakteristických tendencí na konkrétních dílech a citát z nekrologu A. Nováka.³⁶

Závěr

Naše heuristická práce ke zmapování místa Václava Hladíka v literárních dějinách poukazuje na dvě základní tendence. Jednak sledujeme proměnlivost zájmu o daného spisovatele, jednak zjišťujeme, že v průběhu 20. století kolísá i hodnocení jeho umělecké činnosti. S výkladem Hladíkovo umělecké osobnosti se běžně setkáváme již za autorova života. Výsledky našeho bádání dokazují, že Hladíkovo dílo vyvolávalo ve své době více či méně hlučnou diskusi nad dobovými podobami prózy a jejím dalším směřováním. Na jednu stranu k Václavu Hladíkovi obdivně vzhlížela část předválečné literární generace – dle ohlasů je patrné, že jeho prozaická tvorba tvořila v některých momentech bezprostřední inspirační zdroj pro koncepční i praktické úsilí nastupujících novoklasiků. Hladík bývá dokonce někdy označován za prostředníka mezi „starými“ a „mladými“, což poznamenává například F. V. Krejčí v dobové stati „Deset let mladé literatury“ v týdeníku *Rozhledy*, kde rozlišuje „vlastní generaci z prvních let devadesátých a vrstvu nejmladších“ (A. Novák, O. Theer, O. Šimek, J. Wojkowicz) a píše: „Přední nakladatel český odhodlává se vydávati starý Sládkův list pod vlajkou modernosti – znamená, jak hesla mladých získala si i velké kruhy obecnosti a jak starší literatura poklesla v kurzu. Ale svěřuje redakci literátu, který se bojů pro nové směry umělecké nezúčastnil a který zaujímá mezi oběma hlavními tábory postavení zprostředkující“ (KREJČÍ 1901: 76).

Na druhou stranu se Hladíkova tvorba setkala i s mnoha odpůrci. Ti jí vyčítali povrchnost, schematičnost, líbivost, snahu po čtenářské atraktivitě. K těm

³⁶ Několik poznámek k V. Hladíkovi nalézáme také v poslední publikaci D. Moldanové *Na písčítých půdách* (2011). Literární historička srovnává některé jeho snahy s podobnými tendencemi v díle R. Svobodové. Jedná se o literární konstrukci postav vyššího životního stylu (s. 41–42), obecně o umělý svět v díle obou autorů – u Svobodové tuto snahu vymezuje 10. léty 20. století.

z pochopitelných důvodů patřili představitelé dekadence, ale mnohdy i jiní ve své době respektovaní kritikové jako F. V. Krejčí či A. Novák. Ti však oproti dekadentům přistupovali k posudkům objektivněji, snažili se o zhodnocení díla jako celku se všemi klady i zápory.

Vedle dobových recenzí se s výkladem Hladíkova díla setkáváme i jinde, včetně středoškolských učebnic. Za kanonický text v tomto ohledu dodnes slouží především odborné práce A. Nováka. I před ním posuzovali literární vědci ve svých publikacích Hladíkovu tvorbu, vzhledem k časovému rozpětí (konce 19. a poč. 20. století) ji však pochopitelně řadili k nejnovější prozaické produkci, a buď ji nehodnotili vůbec, nebo spíše kladně (autor hesla v *Ottově slovníku naučném*, Bačkovský, V. Staněk, Šlejhar, Mejsnar). Teprve Novákovy texty nám přinášejí komplexnější obraz: zahrnují kvalitativní hodnocení Hladíkovy prózy a postihují jeho místo a význam pro dobové literární, ale i obecněji kulturní dění. Snažou se dotýcného kritika je přitom postihnout klady i zápory takovéto činnosti. V tom je jeho práce mimořádná a dosud nepřekonaná. Produkce následujících syntéz, slovníků či středoškolských učebnic z něj totiž většinou vychází a z různých důvodů (s výjimkou Jelínka) více či méně daný výklad redukuje z hlediska faktografického či kritického (Váša s Gregorem, Václavek, Menšík, Entlicher, J. Staněk). Významnou oblast zkoumání představují i studie o vývoji pražského románu či obecněji pražské literatury. Ty Hladíkovo románové dílo od samého počátku vnímají spíše jako nehodnotné (autorská šifra – in, Krejčí, Marten, Novák, Dlouhán, Sezima). Podobně končí i výklad Hladíkova díla v monografii A. M. Píši. Přitom úplně opačným směrem postupují oslavné hladíkovské studie Theera a Khola vzniklé za autorova života.

Ani válka a další vývoj událostí po roce 1948 nepřejí tomuto mondénnímu spisovateli – nevyhovuje převládajícím společenským podmínkám. Pokud se přece jen jeho jméno objeví v některé syntéze, jedná se buď o znovuvydané dílo (Václavek) či text navazuje na již zavedené charakteristiky (Pešat). Co se týče ojedinelých glos v oblasti monografií a studií, sledujeme návaznost na podobné tendence z předválečného období. Umělecká činnost je spojována spíše s výhradami, vytrácí se pozitivní hodnocení (Sezima).

Po roce 1989 nastává jisté, ale zároveň problematické oživení zájmu. Mnozí literární vědci sice Hladíkův portrét opět vkládají do svých publikací, ale autora a jeho tvorbu spíše neznají. Odkázání na jinou sekundární literaturu, více či méně nepřesně opakují a zároveň redukuje již zavedené charakteristiky (Polák, Holub, Vaněk, Buriánek, Voisine-Jechová). Podobně postupují i ti, kteří využívají a rozvádějí především jisté „atraktivní“ aspekty Hladíkových románů: neu-

stále se opakující pikantní milostná erotická dobrodružství zasazená do kultivovaného a atraktivního hávu – tedy vše potřebné pro získání masového čtenáře. Zároveň tímto poukazují na jejich pochybnou literární kvalitu (takovýto výklad nabízejí například práce Mocné, Štědroňové, Poláčka či Janáčkové, svou povahou se jim blíží se také Merhautova charakteristika). Další rozměr Hladíkova díla, i když tematicky blízký, nabízí Pynsent s Heczkovou – uvádějí jej ve spojitosti s dobovými populárními příručkami o sexu.

Komplexnější a v některých aspektech i průkopnickou práci prezentuje D. Moldanová, která si sice také všímá především charakteristik Hladíkovy románové produkce, nově se však snaží poněkud rozvést některá fakta související se vznikem a dalším vývojem společenského románu u nás. Srovnává, jak se u autorů společenských románů (včetně Hladíka) vyvíjí vztah postav k mravnímu řádu, všímá si i „životnosti“ postav uvnitř „vyšší společnosti“ i její propustnosti. Pro svůj výklad se přitom neváhá opřít o citace z dobové kritiky.

Závěrem zbývá doplnit, že ač se v dnešní době Hladíkova osobnost příležitostně uvádí, jedná se o spisovatele víceméně zapomenutého. V nenávratnu jsou doby, kdy jeho jméno mělo běžně své místo i ve středoškolských učebnicích. V současnosti ho často postrádáme i v tematicky úzce vymezené odborné produkci spjaté právě s poetikou *fin de siècle*, kam Hladík neodmyslitelně patří.

LITERATURA

BAČKOVSKÝ, František

1898 *Přehled dějin písemnictví českého z let 1848–1898* (Praha: Dr. Frant. Bačkovský)

1899 *Přehled písemnictví českého doby nejnovější* (Praha: Tiskem a nákladem Dra. Ed. Grégra)

BALAJKA, Bohuš et al.

1970 *Přehledné dějiny literatury I* (Praha: Státní pedagogické nakladatelství)

1992 *Přehledné dějiny literatury I* (Praha: Státní pedagogické nakladatelství)

1995 *Přehledné dějiny literatury II* (Praha: FORTUNA)

ČADEK, J.

1905 „Nový český román a generace let devadesátých“, *Nová česká revue* 2, č. 6, s. 413–420

DLOUHÁN, František

1933 „Prostředí a spisovatel“, *Zvon* XXXIV, č. 11, s. 145–146

1937 „Novinový román – problém dneška“, *Zvon* XXXVII, č. 30–32, s. 412–415, 424–427, 439–440

DOBIÁŠ, Dalibor

2001 „Čtvery *Dějiny* Arna a Jana V. Nováků“, *Česká literatura* 49, č. 1, s. 45–63

ENTLICHER, Jindřich

1927 *Rukověť dějin literatury české v přehledech* (Praha: B. Kočí)

FORST, Vladimír et al.

1993 *Lexikon české literatury 2, H–L* (Praha: Academia)

HECZKOVÁ, Libuše

2009 *Píšíci Minervy: vybrané kapitoly z dějin české literární kritiky* (Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy)

HOUŠKA, Vítězslav

2008 *Facky, hroty, polemiky* (Praha: ARSCI)

– in

1894 „Pražská literatura“, *Lidové noviny* 2, č. 180, s. 1–2

JANÁČKOVÁ, Jaroslava

2012 *Návraty. K české literatuře od K. J. Erbena po Ladislava Fukse* (Praha: Akropolis)

JELÍNEK, Hanuš

1912 *La littérature tchèque contemporaine* (Paris: Mercure de France)

1933 *Histoire de la littérature tchèque: de 1850 à 1890* (Paris: Éditions du Sagittaire)

1935 *Histoire de la littérature tchèque: de 1890 à nos jours* (Paris: Éditions du Sagittaire)

JUDA, Karel

1924 „Špatný pták...“, *Zvon* 24, 17. 1., č. 18, s. 251

KARÁSEK, Jiří

1892 „Václav Hladík, Z lepší společnosti“, *Niva* III, č. 23, s. 350–351

1902 (pod kritikou uveden jako Jiří ze Lvovic) „Václav Hladík: Trest“, *Moderní revue* XIII, s. 347–349

1902 (pod kritikou uveden jako Jiří ze Lvovic) [volná tribuna], *Moderní revue* XIII, s. 400

1909 (pod kritikou uveden jako Jiří Karásek ze Lvovic) [recenze Hladíkovy knihy *O současné Francii*], *Moderní revue* XXI, s. 257–259

KHOL, František

1908/1909 „Václav Hladík“, *Moravskoslezská revue* 5, s. 21–24, 65–67

1909 „Václav Hladík. O současné Francii“, *Časopis Musea Království Českého* LXXXIII, sv. 3, s. 381–382

KREJČÍ, František, Václav

1894/1895 „O pražském románě“, *Naše doba* 2, č. 9–10, s. 849–853, 943–948

1902 „Nové české romány“ [recenze Hladíkova románu *Trest*], *Rozhledy* XII, č. 20, s. 566–567

1902 [polemika] *Rozhledy* XII, č. 24, s. 675

KREJČÍ, Karel

1959 *Anna Maria Tilschová* (Praha: Československý spisovatel)

1975 *Česká literatura a kulturní proudy evropské* (Praha: Československý spisovatel)

MARTEN, Miloš

1901 „K otázce českého románu“, *Srdce* I, č. 2–4, s. 37–39, 83–85, 107–110

1903 „Kriterion života“, *Moderní revue* XIV, s. 3–13

MEJSNAR, František

1909 *Přehled dějin literatury české od počátku až po naše časy*, (Hradec Králové: Bohdan Melichar)

MENŠÍK, Jan

1913 *Rukověť dějin české literatury. Díl čtvrtý: Doba nejnovější a úvod do poetiky. Vyšším třídám škol středních* (Praha: Bursík & Kohout)

MERHAUT, Luboš

1994 *Cesty stylizace* (Praha: Ústav pro českou literaturu Akademie věd České republiky)

MĚŠŤAN, Antonín

2001 „Dějiny dějin české literatury“, in *Česká literatura na konci tisíciletí*, ed. Daniel Vojtěch (Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR), s. 349–358

MOCNÁ, Dagmar

1992 „V svárech dobových kontextů (Panenství Marie Majerové)“, *Česká literatura* 40, č. 4, 377–381

1996 *Červená knihovna* (Praha: Paseka)

1999 „Pokleslý secesní eros“, in *Sex a tabu v české kultuře 19. století*, ed. Václav Petrbock (Praha: Academia), s. 227–237

MOCNÁ, Dagmar et al.

2004 *Encyklopedie literárních žánrů* (Praha – Litomyšl: Paseka)

MOLDANOVÁ, Dobrava

1993 *Studie o české próze na přelomu století* (Ústí n. Labem: Pedagogická fakulta UJEP)

1996 *Česká literatura v období modernismu (1890-1918)* (Ústí n. Labem: Pedagogická fakulta UJEP)

2009 *Česká literatura 1890–1948* (Ústí n. Labem: Pedagogická fakulta UJEP)

2011 *Na písčítých půdách. České spisovatelky na přelomu 19. a 20. století* (Praha: Agentura Pankrác)

MUKAŘOVSKÝ, Jan et al.

1961 *Dějiny české literatury III* (Praha: Nakladatelství Československé Akademie věd)

1995 *Dějiny české literatury IV* (Praha: Victoria Publishing, a. s.)

NAUČNÉ SLOVNÍKY

1897 *OTTŮV SLOVNÍK NAUČNÝ. DÍL XI* (Praha: J. Otto)

1927 *MASARYKŮV SLOVNÍK NAUČNÝ. LIDOVÁ ENCYKLOPEDIJE VŠEOBECNÝCH VĚDOMOSTÍ. DÍL III* (Praha: Československý kompas)

1938 *KOMENSKÉHO SLOVNÍK NAUČNÝ. SVAZEK V* (Praha: Nakladatelství a vydavatelství Komenského slovníku naučného)

NEUMANN, Stanislav Kostka

1902 „Z české literární hniloby“, *Nový kult* V, č. 3, s. 17–18

NOVÁK, Arne

1907 *Die čechische Literatur der Gegenwart*, in JAKUBEC, Jan – NOVÁK, Arne *Geschichte der čechischen Literatur* (Leipzig: Amelang), s. 257–356

1913 *Die čechische Literatur der Gegenwart*, in JAKUBEC, Jan – NOVÁK, Arne *Geschichte der čechischen Literatur* (Leipzig: Amelang), s. 279–445

1920 *České písemnictví s ptačí perspektivy* (Praha: Ot. Štorch-Marien)

1927 „Prag in der tschechischen Literatur“, *Prager Presse* 7, 15. 5., č. 133, s. 16–21

1930/1931 „Zápas o pražský román“, *Almanach kmene*, s. 107–116

1931–1932 *Die tschechische Literatur* (Postdam: Athenaion)

1931–1932 „O české próze výpravné“, in *Výbor z krásné prózy československé: Česká próza. 1*; eds. Karel Sezima et al. (Praha: Sfinx), s. 5–95

1933 „Dějiny české literatury“, in *Československá vlastivěda. D. 7, Písemnictví*; eds. Albert Pražák et Miloslav Novotný (Praha: Sfinx), s. 7–209

1946 *Dějiny českého písemnictví* (Praha: Sfinx)

NOVÁK, Arne – NOVÁK, Jan V.

1910 *Stručné dějiny literatury české*, (Olomouc: Promberger) 1910.

1913 *Přehledné dějiny literatury české*, vyd. 2. přeprac. a rozš. (Olomouc: Promberger)

1922 *Přehledné dějiny literatury české*, vyd. 3. přeprac. a rozš. (Olomouc: Promberger)

1936–1939 *Přehledné dějiny literatury české*, vyd. 4. přeprac. a rozš. (Olomouc: Promberger)

OTOMAR, Václav

1902 „Václav Hladík: Trest“, *Srdce* I, č. 5, s. 153–154

1902 „Zasláno“, *Srdce* I, č. 6, s. 192

1906 „Václav Hladík: Valentinovy ženy“, *Ženská revue* I, s. 385

PACHMAYER, Josef

1902 „Trest. Román. Napsal Václav Hladík“, *Národní listy* 42, č. 30, s. 3

PALLAS, Gustav

1913 „Václav Hladík. O jeho literárním významu“, *Venkov* VIII, 1. 5., č. 102, s. 1–2

PAPOUŠEK, Vladimír et al.

2010 *Dějiny české moderny* (Praha: Academia)

PÍŠA, Antonín, Matěj

1928 *Otakar Theer I* (Praha: Čin)

POLÁČEK, Jiří

2000 *Průhledy do české literatury 20. století* (Brno: CERM)

POLÁK, Josef

1890 *Česká literatura 19. století* (Praha: SPN)

PROCHÁZKA, Arnošt

1895 „Václav Hladík: Třetí láska“, *Literární listy* XVI, č. 13, s. 218–219

⊕
—
⊖
∩
+
S

PYTLÍK, Radko

1989 *Vilém Mrštík* (Praha: Melantrich)

PYNSENT, Robert, B.

2008 „Nacionalistický naturalismus: Brno Josefa Merhauta“, in idem: *Ďáblové, ženy a národ: výběr z úvah o české literatuře*, přel. Jan Pospíšil (Praha: Karolinum), s. 295–312

SEZIMA, Karel

1940 „Praha a obyvatelé její – v zrcadle moderní české prózy“, in *Srdce vlasti. Praha očima básníků a umělců*, ed. Jan Grmela (Praha: Českomoravský Kompas, tiskařská a vydavatelská a. s.), s. 38–136

SKÁCELÍK, František

1902 „Václav Hladík: Trest“, *Česká revue* 6, č. 5, s. 446

STANĚK, Josef

1923a *Dějiny literatury české pro školy střední i soukromé studium* (Brno: „Dědictví Havlíčkova“)

1923b *Rukověť dějin literatury české. Pro obecní knihovníky* (Praha: Státní nakladatelství)

STANĚK, Václav

1905 *Stručné dějiny literatury české* (Olomouc: R. Promberger)

ŠALDA, František, Xaver

1920 *Moderní literatura česká* (Praha: Otakar Štorch Marien)

1927 „Kolem almanachu ‚Vpád barbarů‘“, *Literární svět* 1, č. 5–8, s. 5–6, 6–7, 3–4

ŠLEJHAR, Josef, Karel

1907 *Dějiny literatury české pro potřebu obchodního školství* (Praha: E. Weinfurter)

1917 *Dějiny literatury české pro potřebu obchodního školství*, vyd. 4.; upravili Petr Zenkl a Gustav Pallas (Praha: Česká grafická akc. společnost „Unie“)

ŠOLC, Lev

1895 „V. Hladík: Třetí láska“, *Hlídko literární* XII, č. 5, s. 186–187.

ŠTĚDROŇOVÁ, Eva

2007 *Polemiky, programy, poetiky: studie o české literatuře na počátku 20. století* (Liberec: Technická univerzita v Liberci. Katedra českého jazyka a literatury)

THEER, Otakar

1902 „Václav Hladík: Trest“, *Srdce* I, č. 5, s. 153

1902 „Zasláno“, *Srdce* I, č. 6, s. 192

1904 „Václav Hladík“, *Časopis Musea Království českého* LXXVIII, s. 445–461

TOMÁŠEK, Martin

2006 *Labyrintem díla K. M. Čapka-Choda* (Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta)

VÁCLAVEK, Bedřich

1947 *Česká literatura XX. století* (Praha: Svoboda)

VANĚK, Vaclav et al.

2000 *Slovník českých spisovatelů* (Praha: Libri)

VÁŠA, Pavel – GREGOR, Alois

1927 *Katechismus dějin české literatury* (Brno: A. Píša)

VLČEK, Tomáš

1986 *Praha 1900* (Praha: Panorama)

VODÁK, Jindřich

1913 „Václav Hladík zemřel“, *Čas* 27, 30. 4., č. 117, s. 2–4

VOISINE-JECHOVÁ, Hana

2005 *Dějiny české literatury*, přel. Aleš Haman (Jinočany: H & H)

VOJTĚCH, Daniel

2008 *Vášeň a ideál. Na křižovatkách moderny* (Praha: Academia)

